

Dr. Öğr. Üyesi

Ersin KIRCA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1594-535X>Kocaeli Üniversitesi, Tarih Bölümü
ersnrkca@gmail.comBaşvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 29/11/2021 20/12/2021

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1029953>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Screened
turnitin

Münşeât Mecmualarının Tarihi Değerinin Tespitinde Arşiv Belgelerinin Rolü: Râmi Mehmed Paşa Münşeâtı Örneği

The Role of Archive Documents in Determining the Historical Value of Münşeât Magazines: The Example of Râmi Mehmed Pasha's Münşeât

Öz

Münşeât Mecmuaları, sanatlı nesrin en güzel örneklerinin görüldüğü ve bunu yazabilmenin yollarının öğretildiği eserlerdir. Bu eserlerde çok defa resmî ve şahsî yazışma örnekleri olduğu gibi, tarihi, dinî, edebî metinler ve nazımlar ve başka pek çok faydalı bilgilere rastlanılmaktadır. Münşeât mecmuaları Edebiyat tarihi ve dil bilimi alanında olduğu gibi tarih incelemeleri için de önemli bir kaynak eserdir. Siyasi ve İdari mektupları toplayan Münşeât Mecmuaları büyük ölçüde tarihi kaynak malzemesi ihtiva etmekte ve araştırmacılar için birinci elden belgeler sunmaktadır. Münşeât mecmualarının tarihi değeri, mecmuada yer alan mektupların orijinalliği ile doğru orantılıdır. Münşeât mecmualarında yer alan bazı mektuplar, gerçekte olmayıp münşi tarafından uyarlanmış olabilmektedir. Bu nedenle münşeâtlardaki mektupların doğruluğunun tespitinde, bu mektupların arşiv vesikaları ile karşılaştırılması son derece önemlidir.

Bu makalede, Rami Mehmed Paşa Münşeâtı olarak bilinen, National Bibliothek AF 159 numarada kayıtlı münşeât mecmuası arşiv vesikalarıyla karşılaştırılacaktır. Eser, 24 Ocak 1703-11 Temmuz 1704 tarihleri arasında sadrazamlık yapmış olan Rami Mehmed Paşa, Nişancı Ahmed Paşa ve Moralı Damad Hasan Paşa'nın sadaretleri döneminde yazdıkları daha çok devlet yönetimine ait mektupların derlenmesiyle oluşmuştur. Mecmuada yer alan mektuplar nâme-i hümayun defterleri, mühimme defterleri, İbnülemin tasnifi ve sadaret mektubî kalemi belgeleri ile karşılaştırılmıştır. Bunun neticesinde eserin, çoğu başka kaynaklarda bulunmayan, gerçek tarihi belgeleri ihtiva ettiği anlaşılmıştır. Dolayısıyla bahsi geçen münşeât mecmuasının birinci elden tarihi kaynak değerine sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Münşeât Mecmuası, Rami Mehmed Paşa, arşiv belgeleri.

ATIF: KIRCA Ersin, "Münşeât Mecmualarının Tarihi Değerinin Tespitinde Arşiv Belgelerinin Rolü: Râmi Mehmed Paşa Münşeâtı Örneği", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/4 (Aralık 2021), s. (844-871)

CITE: KIRCA Ersin, "The Role of Archive Documents in Determining the Historical Value of Münşeât Magazines: The Example of Râmi Mehmed Pasha's Münşeât", *Journal of History and Future*, 7/4 (December 2021), pp. (844-871)

Abstract

Münşeât Magazines are the works in which the most beautiful examples of artistic prose are seen and the ways of writing it are taught. In these works, there are many examples of official and personal correspondence, as well as historical, religious, literary texts and verses and many other useful information. Münşeât journals are an important source work for history studies as well as in the field of literary history and linguistics. Münşeât Magazines, which collect political and administrative letters, contain mostly historical source material and provide first-hand documents for researchers. The historical value of Münşeât magazines is directly proportional to the originality of the letters in the magazine. Some letters in Münşeât magazines may not be real but may have been adapted by the publisher. For this reason, it is extremely important to compare these letters with archive documents in determining the accuracy of the letters in the munseat.

In this article, it will be compared with the archive documents of the Münşeât magazine, known as Rami Mehmed Pasha Münşeât, registered in National Bibliothek AF 159. The work is composed of letters belonging to the state administration, written by Rami Mehmed Pasha, Nişancı Ahmed Pasha and Moralı Damad Hasan Pasha, who served as grand vizier between January 24, 1703 and July 11, 1704. The letters in the journal were compared with the nâme-i hümayun notebooks, mühimme notebooks, the classification of İbnülemin and the Sadaret Mektubî Kalemî documents. As a result, it has been understood that the work contains real historical documents, most of which are not found in other sources. Therefore, we can say that the aforementioned journal has a first-hand historical resource value.

Keywords: Münşeât Magazine, Rami Mehmed Pasha, archive documents.

Giriş: Münşeât Mecmuâlarının Tarihî Kaynak Değeri

İnşâ ilminin kurallarına uygun olarak hazırlanmış metinlere *münşeât* adı verilmiş, resmî yazışmalar ve mektuplardan örnek alınmaya değer görülenler çeşitli mecmualarda derlenerek nakledilmiştir ki bu derlemelere de *Münşeât Mecmuası* denilmiştir¹. Münşeât Mecmuaları, sanatlı nesrin en güzel örneklerinin görüldüğü ve bunu yazabilmenin yollarının öğretildiği eserlerdir. Bu eserlerde çok defa resmî ve şahsî yazışma örnekleri olduğu gibi, tarihi, dinî, edebî metinler ve nazımlar ve başka pek çok faydalı bilgilere rastlanılmaktadır².

Münşeât mecmuaları edebiyat tarihi³ ve dil bilimi alanında olduğu gibi tarih incelemeleri için de önemli bir kaynak eserdir. Bekir Kütükoğlu münşeât mecmualarını muhteviyatı ve tertip tarzı bakımından üç kısma ayırır. Bunlar bir münşinin ismine nisbet

1 İsmail Durmuş, “İnşâ,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 22, s. 335

2 Halil İbrahim Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergîsî'nin Münşeâtı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya 1995, s. 16

3 Münşeât Mecmualarının Edebiyat tarihi açısından önemi ile ilgili bkz. H. İbrahim Haksever, “Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1 (1998), s. 73-86.

edilen veya muhtelif kimselere ait münşeâtı toplayan mecmualar; siyasi ve idari mahiyetteki mektuplar; vesika inşa tekniğini öğretme gayesiyle hazırlanan deneme ve derlemelerdir⁴.

Siyasi ve idari mektupları toplayan münşeât mecmuaları büyük ölçüde tarihi kaynak malzemesi ihtiva etmekte⁵ ve araştırmacılar için birinci elden belgeler sunmaktadır. Bu tür münşeâtların en bilineni Feridun Bey'in *Münşeâtü's-Selâtin* isimli eseridir⁶.

Münşeâtü's-Selâtin'de yer alan ilk üç Osmanlı padişahı dönemi yazışmalarının gerçek ve tarihi belgeleri ifade edip etmediği hususunda şüpheler vardır. Bu şüpheler ilk defa Friedrich von Kraelitz-Greifenhorst tarafından ortaya atılmıştır. Ona göre Feridun Bey çeşitli defterhânelerden topladığı evrakı eski dil üzere aynen almayıp muhtemelen kendi zamanının diline uydurmuştur. O devirde Osmanlıların ilk dönemindeki Türkçe (Eski Anadolu Türkçesi) hakir görülmüştür. Edip ve şairler eserlerinde Arapça ve Farsça karışımı bir dil kullanmışlardır. Bu yüzden Feridun Bey de padişaha ithaf ettiği eserini

-
- 4 Bekir Kütükoğlu, “Münşeât Mecmualarının Osmanlı Diplomatîği Bakımından Ehemmiyeti”, *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri 30 Nisan – 2 Mayıs 1986, Bildiriler*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1988, s. 169
- 5 Halil İbrahim Haksever, “Münşeâtlarda Yer Alan Tarihî Bilgiler”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/1 (2009), s. 34 (34-31.)
- 6 Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selatin*, Takvimhane-i Amire, İstanbul 1265. Tarihi Vesika Hüviyetindeki Münşeât Mecmuaları hakkında yapılan bazı çalışmalar için bkz. Necati Lugal, Adnan Sadık Erzi, Fatih Devrine Ait Münşeât Mecmuası, İstanbul Fetih Derneği, İstanbul 1956; Münşeât-ı Asım. / Küçük Çelebi-zade İsmâ'il Asım Efendi, 1173/1760 ; haz. Fahri Unan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013; Abdurrahman Daş, Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi'nin Tarihçiliği Ve Münşeâtı, Kimlik Yayınları, Kayseri 2018; İsa Şevik, Şah Tahmasb (1524-1576) İle Osmanlı Sarayı Arasında Teati Edilen Mektupları İçeren “Münşe'ât-ı Atık”ın Edisyon Kritiği ve Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008; Şerife Şule Atasagun, Konya Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi 5278 Numaralı Münşeât Mecmuası (İnceleme-Metin), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013; Nihal Metin, Viyana Avusturya Kütüphanesi Nr. H.O.180D'De Kayıtlı Münşeât-ı Divân-ı Hümâyün (Nâme-i Hümâyün Sûretleri) (Muharrem 1099-Cemaziyelahir 1108/Kasım 1867-Ocak 1697) (İnceleme Metin), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014; Abdülkadir Özel, Koca Râgıb Mehmed Paşa'nın Münşe'ât ve Telhîsâtı (Değerlendirme-Metin), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014; Ahmet Kırış, Hicrî 1096 (1684-1685) Yılına Dair Bir Münşeât Mecmuası ve Değerlendirilmesi, Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017; Hamza Konuk, Vanî Mehmed Efendi Münşe'ât'ı, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2001; İ. Çetin Derdiyok, “Mesihî'nin Münşeâtı İçerisinde Yer Alan ve Yavuz Sultan Selim'in Kendi Ağzından Mısır Fethini Anlatan Bir Mektup”, XII. Türk Tarih Kongresi Ankara 12-16 Eylül 1994, Kongreye Sunulan Bildiriler, III. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 1111-1119; Hikmet İlaydın – Adnan Sadık Erzi, “XVI. Asra Âid Bir Münşeât Mecmuası”, *Belleten*, Cilt XXI/82 (1957), s. 221-252.; İ. Hakkı Aksoyak, “Gelibolu Mustafa Âli'nin Menşeü'l-İnşâ İsimli Eseri”, *TÜBAR*, Sayı: XIX (2006), s. 225-244; Refet Yinanç – Ömer Özkan, “Osmanlı-Safevî İlişkilerine Dair Önemli Bir Kaynak: 16. Asra Ait Bir Münşeât Mecmuası”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 60 (2011), s. 265-280; Abdurrahman Daş, “Ankara Savaşı'nın Sebepleri Açısından Münşeât Mecmualarında Geçen Mektupların Tarihi Değeri”, 1402 Anakara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım - Timur) Ankara 9-12 Ekim 2012, *Bildiriler Kitabı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 523-542; Bilge Kaya Yiğit, “Münşeât Mecmuaları ve XV. Yüzyıldan Bir Münşeât Örneği”, *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı, Yıl 2, Sayı 3 (2016), s. 183-196; Murat Fidan, “Osmanlı Tarih Yazımında Önemli Bir Kaynak: Sultan III. Ahmed Dönemine Ait Bir Münşeât”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 13, Sayı 35 (2020), s. 547-581;

asrının diline uydurmuş olmalıdır⁷. Aynı şekilde Mükrimin Halil Yinanç bu yıllara ait belgelerin, XII. yüzyılda Hârizmşah Sultanı Alâeddin Tekiş zamanında divanda münşîlik yapan Muhammed b. Müeyyed el-Bağdâdî'nin *et-Teveşşül ile 't-Teressül* (Tahran 1315) adlı münşeât mecmuasındaki mektupların başlıkları ile kişi ve yer isimlerinin değiştirilerek XVI. yüzyıl üslûp ve ifadesiyle yazılmış olduğuna dair kuvvetli deliller ileri sürmüştür. Kitaptaki menşurların tarihlerine dikkat çeken Yinanç bunların muhtevalarının tarihî gerçeklere uymadığını ileri sürmüş ve Feridun Bey'in bu mektuplara Kanûnî Sultan Süleyman devrinin sanatlı üslûbuyla cevaplar uydurduğunu söylemiştir⁸. Daha sonra A. A. Olesnicki, Kosova savaşlarıyla ilgili belgelerin de aynı nitelikte olabileceğini, Franz Babinger de Bulgaristan'da Osmanlı ilerleyişiyle alâkalı eserinde Sofya'nın zaptına dair belgelerin sahte olduğunu öne sürmüştür. Paul Wittek de Evrenos Bey hakkındaki beratın otantikliğine itiraz etmiştir. Kemal Edip Kürkçüoğlu ise Kanûnî'nin Bâlî Bey'e gönderdiği hatt-ı hümayunun Münşeâtü's-selâtin'de I. Murad tarafından Gazi Evrenos Bey'e gönderilmiş gibi gösterildiğini belirtmiştir. Son olarak ilk üç padişah dönemiyle ilgili araştırmasında Irène Beldiceanu, Münşeât'ın tamamı üzerinde derinlemesine bir inceleme yapılmadığını ve belgelerin asıllarının da elde bulunmadığını belirterek bütün mektupların sahte olmadığını, diğer münşeât mecmuaları incelenmeden bu meselenin çözümlenemeyeceğini ifade etmiştir⁹.

Aynı sorun Emir Timur ile Yıldırım Bayezid arasındaki mektuplaşmalarda da görülür. Emir Timur'un üç mektubu ile I. Bayezid'in ona yazdığı cevapları Arapça olarak *Münşeâtü's-Selâtin*'de ve bu mektupların Türkçe suretlerinin ise Hoca Sadeddin'e ait el yazması *Münşeât Mecmuasında* oldukları tespit edilmiştir¹⁰. Mükrimin Halil Yinanç, Feridun Ahmed Bey'in münşeâtında yer alan bu mektuplardan Emir Timur'a nispet edilen Arapça tehdit mektubu ile Sultan Bayezid'e izafe olunan yine Arapça tahkir mektubunun İbn-i Arabşah'ın eserinden alındığını ve tamamıyla uydurma olduğunu, Nizameddin Şâmî ile Şerefeddin Yezdî'nin *Zafer-nâmelerinde* görülen-muhaberenin mevsuk olup olmadığını tayin mümkün olmadığını belirtir¹¹.

Yıldırım Bayezid ile Emir Timur arasındaki yazışmalara dair elimizde arşiv vesikası bulunmadığı için, bu yazışmaların sıhhatini tahkik edemiyoruz. Esasen münşeât mecmualarının tarihi değerini tespit etmekte arşiv vesikaları son derece önemlidir. Bu çalışmada, Râmi Mehmed Paşa Münşeâtı olarak bilinen münşeât mecmuasında yer alan mektupların doğruluğunu ve tarihi kaynak değerini arşiv vesikaları ile karşılaştırmak suretiyle tespit etmeye çalışacağız.

7 Abdülkadir Özcan, "Münşeâtü's-Selâtin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32 (2006), s. 21-22.

8 Özcan, a.g.m., s. 22.

9 Özcan, a.g.m., s. 22.

10 Abdurrahman Daş, "Ankara Savaşı Öncesi Timur İle Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (SUTAD), Sayı: 15 (2004), s. 142.

11 Mükremin Halil Yinanç, "Bayezid I", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 2 (1997), s. 380.

Râmi Mehmed Paşa Münşeâtı Olarak Bilinen Münşeât Mecmuasının Genel Özellikleri

Bizim çalışmamızda incelediğimiz Münşeât Mecmuası Viyana National Bibliothek AF 159 numaralı başka nüshasını tespit edemediğimiz akademik câmiada Râmi Mehmed Paşa Münşeâtı olarak bilinen fakat derleyeni belli olmayan mecmuadır¹². Bu mecmua Avusturyalı Tarihçi Joseph Von Hammer Porgstall'ın kütüphanesinde bulunmakta iken daha sonra onun ölümünden sonra Viyana Milli Kütüphanesi'ne intikal ettiği anlaşılmaktadır. Hammer *Büyük Osmanlı Tarihi* isimli eserinde bu mecmuadan ve yararlandığı bazı mektuplardan bahsetmektedir¹³. Eser, 6 Ramazan 1114 (24 Ocak 1703) tarihinde Râmi Mehmed Paşa'nın sadaretinden başlayarak 8 Rebiülevvel 1116 (11 Temmuz 1704) tarihe kadar Râmi Mehmed Paşa, Nişancı Ahmed Paşa ve Moralı Damad Hasan Paşa'nın sadaretleri döneminde yazdıkları daha çok devlet yönetimine ait mektupların derlenmesiyle oluşmuştur. Bu eserde bahsettiğimiz sadrazamların bütün mektupları yer almamaktadır. Bununla beraber mecmuadaki mektuplar belirli bir kronolojik sıralama takip eder. Mektuplardan bir olayın tarihi seyrini takip etmek mümkündür. Fakat bahsi geçen olayları tam anlayabilmek için devrin kroniklerinden ve diğer arşiv belgelerinden de istifade etmek gerektir. Bu açıdan bakıldığında incelediğimiz münşeât mecmuası tarihçi için ek bir kaynak hüviyetindedir.

İncelediğimiz eseri değerli kılan en önemli özellik sadrazam mektuplarını kronolojik bir düzen dâhilinde derlemesidir. Fatih Sultan Mehmed devrinden itibaren veziriazamlar “vekil-i mutlak” sıfatıyla padişah adına devlet işlerini idare etmişlerdir. Padişah adına valilere gönderilen fermanlar da yine sadrazamların başkanlık ettikleri Divan-ı Hümayun'dan çıkan emirlerdir. Bu emirlerin bir suretinin tutulduğu mühimme defterleri ile sadrazam mektupları karşılaştırıldığında aynı konuda yazılmış ferman ve sadrazam mektupları görülmektedir. Daha doğrusu “fermân-ı âli mücebince” yazılan sadrazam mektupların yer almaktadır. Aynı şekilde yabancı devlet başkanlarına, Kırım hanlarına ve Mekke şeriflerine aynı konuda hem nâme-i hümayun hem de sadrazam mektubu yazılmaktadır. Hatta sadrazam mektuplarında konular daha ayrıntılı yazılmaktadır. Bu tür sadrazam mektupların suretinin tutulduğu 17. Yüzyıla ait defterler yoktur¹⁴. Divan-ı Hümayun'dan gönderilen emirlerin bir suretinin yazıldığı Mühimme Defterleri o dönemi aydınlatan eşsiz bir kaynaktır, aynı şekilde münşeât mecmuaları da 17. Yüzyıl ve 18. Yüzyıl başlarına kadar sadrazamlarının mektuplarını derleyen yegâne kaynaklardır. Sadrazamlar tarafından gönderilen mektupların asılları muhatabına gönderildiği için arşivde sadrazamlara ait çok az mektup bulunmaktadır¹⁵.

12 Bu mecmua tarafımızdan yayınlanmıştır. Bkz. Ersin Kırca, *Sadrazamlardan Mektuplar 1703-1704 (Râmi Mehmed Paşa Münşeâtı)*, KDY Yayıncılık, İstanbul 2020.

13 “Rami Mehmed Paşa yüksek seviyede politikacı ve yazar vasıflarına sahip bulunuyordu. Zaten elimizdeki iki koleksiyonda bulunan siyasi yazıları sade, asil bir üslubun gerçek modelleridir”. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 7, 61. Kitap, cev. Vecdi Bürün, haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, Üçdal Neşriyat. (yıl yazılmamış), s. 72, “Bosna, Erzurum, Ahıska valilerine gönderilen tamim mahiyetindeki mektuplarda Veziriazam şöyle diyordu; dipnot: Bu mektup Râmi'nin İnşâ'sında bulunmaktadır.”, Hammer, *a.g.e.* s. 73-74. Dipnot (131)

14 Kamil Kepeci fonunda Sadaret Mektûbi Kalemî'ne ait 46 defter bulunmaktadır. Bu defterlerden en erken tarihli defter 1696 tarihli Engürüs Seferi için asker cem'ine ait defterdir. Ondan sonraki en yakın tarihli defter 1744 senesine aittir. A.MKT fonuna ait 1763-1859 yıllarına ait 45 defter vardır. Bkz. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Haz. Y. İhsan Genç vd., Başbakanlık Basımevi, Ankara 2010, s. 92-94.

15 Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 18. Yüzyılın başına kadar geçen

İncelediğimiz münşeâtta mektuplar dönemin tarihi olayları, sosyal ve kültürel yaşantısı, diğer devletlerle münasebetler, Karlofça ve İstanbul antlaşmalarıyla tayin edilen hududların tashihi esnasında yaşanan sıkıntılar ve sadrazamlarla Kırım hanları arasındaki ilişkileri, Osmanlı Devleti'nin Rusya politikası, Arap isyanları, hac organizasyonu, aşiretlerin iskânı, eşkıyalık hareketleri ve daha birçok konu hakkında çok önemli ve ayrıntılı bilgiler vermektedir. Yine bu mektuplar sayesinde sadrazamların, devlet görevlileri ve dini sınıfa mensup kişilerle ilişkileri, devlet işlerinde nelerle uğraştıkları ve devleti nasıl yönettikleri hakkında fikir sahibi olabilmekteyiz. Ayrıca bu mektuplar belli inşâ kurallarına göre yazıldıkları için dönemin yazışma kaideleri, edebî zevki, dil ve üslup özellikleri hakkında da bilgi vermektedir.

Eserin Arşiv Vesikalarıyla Karşılaştırılması

Bu çalışmada incelediğimiz münşeât mecmuasında yer alan mektuplar nâme-i hümayun defterleri, mühimme defterleri, İbnülemin Tasnifi ve Sadaret Mektubî Kalemî (A.MKT) belgeleri ile karşılaştırılacaktır.

1- Nâme-i Hümayun Defterleri

Nâme-i hümayun defterleri 1678 yılından itibaren 5 Numaralı Nâme-i Hümayun Defteri'nden başlanarak düzenli olarak tutulmuştur. İlk üç defterdeki kayıtlar ait olduğu tarihteki tüm nâme-i hümayunları kapsamayıp belirli bir konuda ya da belirli bir devletle yapılan yazışmaları ihtiva etmektedir. 1 Numaralı Nâme-i Hümayun Defteri'nde 1699-1761 tarihleri arasında Lehistan, Rusya, Nemçe (Avusturya), Fransa, İngiltere, Netherlande (Hollanda), Danimarka, İsveç, Prusya, Venedik, Sicilya ve Toskana devletlerine gönderilen ahidnâmelerin suretleri kayıtlıdır¹⁶. 2 Numaralı Nâme-i Hümayun Defteri 1730-1777 yılları arasında Kırım Hanlığı ile yapılan yazışmaların suretlerini¹⁷; 3 Numaralı Nâme Hümayun Defteri ise 1736-1763 tarihleri arasında Osmanlı Devleti ile Safevî Devleti (İran) arasında yapılan yazışmalarla, Kandehar'dan Afgan Ahmed Şah'ın gönderdiği nâme ile buna cevaben yazılan nâme-i hümayun suretini ihtiva etmektedir¹⁸. Dört numaralı Nâme-i Hümayun Defteri 1789-1791 yılları arasında çeşitli devletlerle yapılan yazışmaları kapsamaktadır¹⁹. Esasen bu defter düzenli kayıtları ihtiva etmekle beraber 5, 6, 7 ve 8 numaralı nâme-i hümayun defterlerinden daha geç tarihe aittir.

zaman yaklaşık 400 yıllık zaman sürecine ait Bâb-ı Âsâfi Sadaret Mektübî Kalemî (A.MKT) fonuna ait 6 dosya vardır. Bu dosyalardaki mektupların çoğu sadarete ve İstanbul kaymakamına gelen mektuplar olup, sadrazamın imza ve pençesini taşıyan az sayıda mektup vardır.

- 16 İlhan Gök, *Osmanlı Arşiv Kaynaklarından 1 Numaralı Name-i Hümayun Defteri (H.1111-1174/M.1699-1761)*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2019.
- 17 *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayun (2 Numaralı Name Defteri)*, haz. Murat Cebecioğlu, Sinan Satar vd, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2013.
- 18 I.Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları 3 Numaralı Nâme-i Hümayun Defteri (Transkripsiyon / Tıpkıbasım), haz. İbrahim Küreli, Ali Kaya, Ersin Kırcı vd, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014.
- 19 Serhat Kuzucu-Hacer Çıtırık, "Osmanlı Tarih Yazımında Önemli Bir Kaynak: Nâme-i Hümayun Defterleri ve 4 Numaralı Nâme-i Hümayun Defterinin Belge Özetleri, *OTAM*, Sayı 40 (2016); s. 150.

5 Numaralı Nâme-i Hümayun Defteri 1687-1702; 6 Numaralı Nâme-i Hümayun Defteri 1703-1721 tarihleri arasındaki Osmanlı Devleti ile Müslüman ve Hıristiyan devletlerle Osmanlı Devleti'ne tâbi hanlıkların yazışmalarını kronolojik olarak ihtiva etmektedir. İncelediğimiz münşeâtta bulunan ve yukarıda tarif ettiğimiz üzere nâme-i hümayun defterlerinde bulunabilecek mektupların birer sureti 6 numaralı Nâme-i Hümayun Defteri'nde mevcuttur. Aşağıdaki listede münşeâtta ve nâme-i hümayun defterlerinde ortak olan mektupların serlevhaları tarihi ve sayfa numaraları gösterilmiştir. Nâme-i Hümayun defterindeki mektuplarla münşeâtta mektuplar ifade bakımından aynı olup bazı elkab ve cümle içerisindeki kelimelerde farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar aşağıda liste hâlinde verdiğimiz mektupların serlevhalarında da görülmektedir.

Bazı durumlarda sadrazam tarafından bağımsız ülkelerin kral veya şahlarına, Kırım hanlarına ve Mekke şeriflerine yazılan mektuplar “nâme-i hümayun mucebince” yazılmaktadır. Yani aynı konuda hem nâme yazılmakta hem de sadrazam mektubu gönderilmektedir. 6 numaralı Nâme-i Hümayun Defteri'nde sadrazam tarafından Kırım hanlarına ve Mekke şeriflerine yazılan mektuplar yer almamakta fakat aynı konuda padişah tarafından yazılan nâme-i hümayunlar yer almaktadır. Bu şekilde nâme-i hümayun mucebince yazılan sadrazam mektupları ile o konuya ait olup nâme-i hümayun defterinde kaydı bulunan nâme-i hümayunlar da listede gösterilmiştir.

Tablo 1. Münşeât Mecmuasının Nâme-i Hümayun Defterleriyle Karşılaştırılması

A.DVNS.NMH.d 6 (6 numaralı Nâme-i Hümayun Defteri)			Münşeât, Viyana National Bibliothek, AF 159		
	Tarih	Serlevha	Serlevha		Tarih
1	6 Za. 1114	Kırım hanı el-Hac Selim Giray Han'a nâme-i hümayun.	147- Han-ı âşîân hazretlerine nâme-i hümayûn mücebince yazılan mektûbdır.	60b	6 Za. 1114
5	Evâil-i Za. 1114	Kırım hanı el-Hac Selim Giray Han'a nâme-i hümayun.	301- Sa'âdetlü han-ı âlişân hazretlerine	119b	
11	13 S. 1115	Moskov Çarına mektûb.	426- Moskov Çarına mektûb.	172a	13 S. 1115
14	27 S. 1115	Kırım hanı el-Hac Selim Giray Han'a nâme-i hümayun.	468- Sa'âdetlü han-ı âlişân hazretlerine nâme-i hümayûn mücebince yazılan mektûb.	191b	27 S. 1115
29	25 Ca. 1115	Emir-i Mekke-i Mükerrime Şerif Sa'îd ibn-i Sa'd'a nâme-i hümayûn.	578- Mekke-i Mükerrime Şerifi Şerif Said hazretlerine nâme-i hümayûn mücebince mektûb.	226a	25 Ca. 1115
39	11 C. 1115	Mekke-i Mükerrime Şerifine hatt-ı hümayun suretidir.	584- Şerif Said hazretlerine.	229a	14 C. 1115

Münşeâtta Mekke Şerifi'ne ve Cidde Valisi'ne yazılan 604 numaralı hüküm suretinde Sabık Cidde Valisi Yusuf Bey tarafından Cidde iskelesinde yağmalanan bir adet İngiliz kalyonunun zararlarının tazmin edilmesi hususunda İngiltere Kraliçesi'nin nâme gönderdiğinden bahsedilmektedir.

“İngiltere kapudanlarından Cankok Rokat nâm kapudan ve içinde olan metâ'ın üzerine nâzır olan Debir nâm İngilrete[lü] bundan akdem bir kıt'a kalyon ile Cidde iskelesine vardıkda ümerâ-i Mısır'dan olup, sâbıkâ Cidde Sancağibeyi olan Yusuf zikrolunan kalyonun gemicilerinden bazıları mukaddemâ harbî korsan gemisinde lewend iken müslüman metâ'ı gâret eylemişlerdir deyu ittihâm ile kalyon-ı mezkûrî zabt ve emti'a ve nükûd ve eşyâdan derûnunda meşhûn olan iki yüz yetmiş beş bin beş yüz altmış dört guruşluk şeyleri gasb u gâret olunduğı muhbir iftihâr-ı ümerâ-i izâm-ı İseviyye ve küberâ'il-fihâm fi'l-milleti'l-mesihyye İngiltere Kraliçesi Anna *hutimet avâkibihi bi'l-hayr ve'r-reşâd* tarafından der-i devlet-medârımıza nâme gelüp, ihkâk-ı hak olunmasın iltimâs etmekle ...”²⁰

Mektupta bahsedildiği üzere İngiltere Kraliçesi Anna 16 Nisan 1702 tarihinde hem padişaha hem de sadrazama mektup yazmıştır. Kraliçeden gelen mektupların tercümesi 6 Numaralı Nâme-i Hümayun Defteri'nde kaydedilmiştir. Kraliçesinin nâmesinde olay şu şekilde anlatılmaktadır:

“Diyamond tabir olunur İngiltere sefinesi Benekli iskelesinden ticâret tarîkiyle bin yedi yüz tarihinde Mart ibtidâsında memalik-i mahrûseden Cidde iskelesine karîb yere geldikde, iskele-i mezburenin hâkimi olan Yusuf Bey sefîne-i mezkureyi emn ü eman ile gelmek üzere davet eyledikden sonra sene-i mezburda Cunios (Haziran) ayının evailinde zikrolunan sefîneyi ve içinde olan emvâl ve eşyayı bi'l-cümle zabt idüp, kapudanı ve tüccarı ve gemicileri derununda bazı mahzenlerin dahi basup akçelerin ve cevahirlerin ve sâ'ir emval ve eşyaların bi'l-cümle gasb idüp,...”²¹

2- İbnülemin Tasnifi

İbnülemin Mahmud Kemal'in başkanlığında kurulan tasnif heyeti 1921 yılından itibaren Osmanlı Arşivi'ndeki belgeleri konularına göre tasnif etmiştir. Bu fonda Adliye, Askeriye, Dâhiliye, Mâliye, Sıhhiye gibi 23 konu başlığı altında 829-1290 (1425-1873) yılları arasında toplam 47.125 belge bulunmaktadır²². Her konu kendi içinde kaba bir kronolojik sıra takip etmiştir.

İbnülemin Muharrerât-ı Husûsiye fonunda (BOA. İE.MHH) 1-35 numaralı belge Râmi Mehmed Paşa'nın 8 Muharrem 1115 (16 Mayıs 1703) tarihinde Erzurum Valisi Halil Paşa'ya yazdığı ve sûr-ı hümayun için cariye talep ettiği mektuptur. Aynı mektubun bir sureti incelediğimiz münşeâtta 133b-134a numaralı sayfada yer almaktadır²³.

20 Kırca, a.g.e, s.393-394.

21 BOA, A.DVNS.NMH.d. 6, s. 49-50

22 Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, s. 419

23 Karşılaştırmak için bkz. BOA, İE. MHH 1-35, Kırca, a.g.e. s. 262-263.

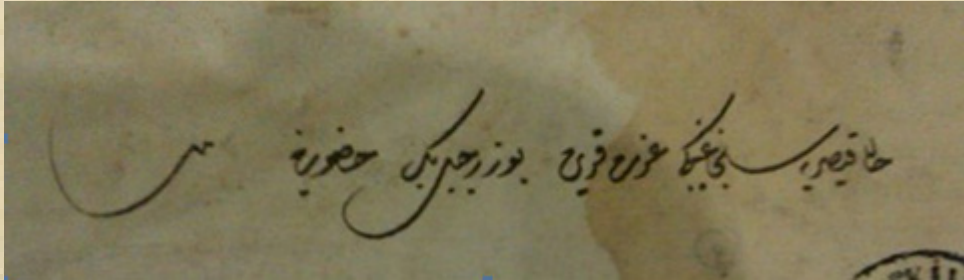
3- Sadaret Mektûbî Kalemi (A.MKT)

İncelediğimiz münşeât mecmuası sadrazam mektuplarından oluşmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında bizi en çok ilgilendiren arşiv fonu A.MKT şeklinde kodlanan Bâb-ı Âsâfî Sadaret Mektûbî Kalemi'dir. Sadrazam tarafından çeşitli makam ve kişilere yazılan mektuplar ve önemli işlere ait emirler ve buyruhdular bu kalem tarafından yazılırdı²⁴. Bu kalemde sadrazama gelen ve giden mektupların kayıtları da tutulmaktaydı²⁵. Bu Kalemin âmiri "mektûbî efendi" adı verilen sadaret mektupçusudur. A.MKT fonunda sadrazam veya sadaret kaymakamı tarafından gönderilen resmî mektuplar; devlet ricalinden veya özel kişilerden sadrazama ve sadaret kaymakamına gelen mektuplar yer almaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde A.MKT fonuna ait 2430 dosya bulunmaktadır. Bu dosyalardan ilk 7 tanesi bizim incelediğimiz dönemi kapsamaktadır. Bu fonda karşımıza çıkan sadrazam mektuplarının daha önce muhatabına gönderilmiş olup, o kişinin vefatından sonra muhallefatından çıkıp Sadaret Mektûbî kalemine iade edilen mektuplar olduğunu düşünmekteyiz. Bunun haricinde bu fonda sadrazamının mektubunun müsveddeleri ve sadrazamlara gelen mektuplar bulunmaktadır. Biz bu fonda daha çok sadrazama gelen mektupları münşeâtteki mektuplarla karşılaştırdık.

Osmanlı Arşivi'nde Tanzimat öncesi merkez evrakının bulunduğu henüz tasnife açılmamış evrak arasında bulduğumuz A.MKT kaleminden çıkmış Sadrazam Râmi Mehmed Paşa'dan Kayseriye Sancakbeyi Boz Receb Bey'e yazılmış olan orijinal mektubun bir sureti Münşeât'ta 82b numaralı sayfadaki mektuptur. Bir sadrazam mektubunun nasıl olduğunu şekil olarak da göstermek amacıyla mektubun orijinalini ve münşeâtteki suretini derç ediyoruz.

Arka Sayfa

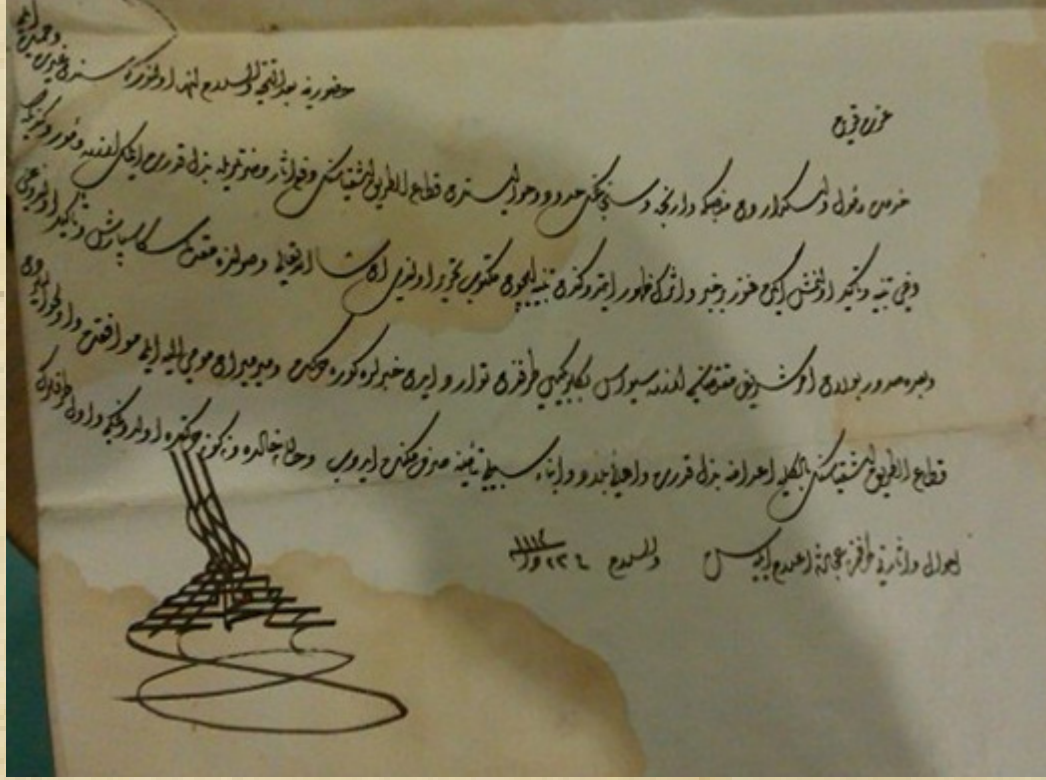
"Hâlâ Kayseriye Sancağibeyi izzet-karîn Boz Receb Bey huzûruna"

Mektup muhatabına katlanarak gönderildiği için arka sayfadaki bu yazı dışa gelmektedir. Burada mektubun kime gönderildiği yazmaktadır ki bu kısım münşeâtlarda ser-levha olarak yazılır.

24 Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, s. 280

25 Muzaffer Doğan, *Osmanlı Devletinde İçişlerinin Yönetimi Sadaret Kethüdalığı (1730-1866)*, TİAV, Ankara 2016, s. 27,

Ön Sayfa

“İzzet-karîn huzuruna ba‘de’t-tahiyye ve’s-selâm inhâ olunur ki:

Senden gayret ve hamiyet ile hıdmet me‘mûl ve Üsküdar’dan mansıbına varınca ve sancağınız hudûdı havâlisinde kıtâ‘u’t-tarîk eşkıyâsının def‘-i asâr-ı mazarratlarıyla bezl-i kudret eylemek üzere me‘mûr ve kendüne dahî tenbîh olunmuşiken henüz bir haberin zuhûr etmedüğinden tenbîh [içün] mektûb tahrîr olundu. İnşâ‘allâhu te‘âlâ vusûlünde mukaddemâ sana sipâriş ve te‘kîd²⁶ olduğu ve ba‘dehu sudûr bulan emr-i şerîf muktezâsı üzere Sivas beylerbeyisi tarafınsdan tevârüd iden haberlere göre hareket ve mîr-i mîrân-ı mûmâ-ileyh ile muvâfakat ve ol havâlilerde²⁷ kıtâ‘u’t-tarîk eşkıyâsının bi‘l-küllîye i‘dâmına bezl-i kudret ve ahâli-i bilâd ve ebnâ-i sebîli te‘mîne sarf-ı miknet ve hâlâ ne hâlde ve ne gûne hareketde olduğunu ol tarafların ahvâl ve asârını tarafımıza ucâleten i‘lâm eyleyesin ve’s-selâm.

Fî 23 Za. 1114”

(Râmi Mehmed Paşa’nın Pençesi)

26 Mecmuada “tenbîh ve sipâriş” şeklinde yazılmıştır.

27 Mecmuada “ol taraflarda” şeklinde yazılmıştır.

Aynı mektubun münşeâtteki sûreti şu şekildedir:²⁸

اولان احوالی تفصیل اوزره عرض و اعلام
قبصریم سنجاغیکه بوزرجیب بکه مکتوب
۱۲۲۴
۲۴۲ دا
سندن غیرت و حمت ایله خدمت مأمول و اسکادردن منصبیکه وارنجیه
و سنجاغکز حدود و حوالیسنده قطاع الطریق اشقیاسنک دفع اثار
مضرتلریله بذا قدر ایلمک اوزره مأمور و کندو که دخی قنبیه اولنمش
ایکی هنوز خبریک ظهور اتمدو کندن تنبیه مکتوب تحریر اولنگان ثا
الله تعالی وصولنده مقدا مسکا تنبیه و سپارش اولندیغی و بعد
صدور بولان امر شریف مقتضای اوزن سیواس بکلی بکیسی طرفینده
نواردایدن خبرلر کور حرکت و میر میران مومی ایله موافقت
اول طرفلرده قطاع الطریق اشقیاسنک بالکنیه اعلامنه بذا
قدرت و اهالی بلاد و اینا سبیلی تأمیننه ضرر مکنک ایلدو و حالانہ
حاله و نه کونه حرکت اولدو عکلی اول طرفلرک احوال و آثارنی
سیواس بکلی طرفینده عجماله اعلام ایلیه سز بکیسی محمد پاشایه

“Kayseriye Sancağıbeyi Boz Receb Bey’e mektûb. Fî 24 Za. Sene 1114

Senden gayret ve hamîyyet ile hıdmet me’ mûl ve Üsküdar’dan mansıbına varınca ve sancağınız hudûdı havâlisinde kîtâ’u’t-tarîk eşkıyâsının def’-i asâr-ı mazarratlarıyla bezl-i kudret eylemek üzere me’ mûr ve kendüne dahî tenbîh olunmuşiken henüz bir haberin zuhûr etmedüğinden tenbîh [içün] mektûb tahrîr olundu. İnşâ’ allâhu te’âlâ vusûlünde mukaddemâ sana tenbîh ve sipârîş olunduğu ve ba’dehu sudûr bulan emr-i şerîf muktezâsı üzere Sivas beylerbeyisi tarafından tevârüd iden haberlere göre hareket ve mîr-i mîrân-ı mûmâ-ileyh ile muvâfakat ve ol taraflarda kîtâ’u’t-tarîk eşkıyâsının bi’l-küllîye i’ dâmına bezl-i kudret ve ahâli-i bilâd ve ebnâ-i sebîli te’ mîne sarf-ı miknet idüp ve hâlâ ne hâlde ve ne gûne hareketde olduğunu ol tarafların ahvâl ve asârını tarafımıza ucâleten i’lâm eylesiz.”

A.MKT fonunda yukarda belirttiğimiz gibi çeşitli kişilerden sadrazama ve sadaret kaymakamına gelen mektuplar da bulunmaktadır. Bu mektuplardan en ilginçlerinden biri A.MKT 6-16 kodlu Sadrazam Râmi Mehmed Paşa’ya Raziye Kadın’dan yazılan mektuptur. Zira eserdeki 119 ve 436 numaralı iki mektup İstanbul’da Raziye Kadın’a yazılmıştır.

A.MKT 6-16 – (Raziye Kadın’ın mektubu)

“Râziye Kadın’ın tebrik mektubudur. Fî L. Sene 1114

Devletlü, inayetlü, merhametlü gözüm nuru oğlum sultânım vezîr-i âsaf-nezîr

edâma'llâhü iclâlehû hazretlerinin Hakk subhanehu ve te'âlâ mesned-i sadr-ı âli-şerîflerin mübârek ve huçeste ve hümâyûn ve vücûd-ı mes'ûdların dâ'imâ hatalardan masûn eyleyüp sâye-i devletlerin üzerimizden dûr eylemeye. Âmin bi-mennihî ve keremihî.

Eşref-i ezminede kerem-nâme-i mergübeleri ve sadaka-i behiyyeleri Hasan Bey bendeleri ile şeref-resâna vusûl olup fevka'l-fevk memnun-ı ihsânları olmuşuzdur. Hazreti rabbü'l-âlemîn kabûle karîn ve zât-ı sûtûde-sıfâtların mecmu' âhâtden emîn eyleye. Kemâl-i muhabbetlerinde ve gayretlerinde olmağla ale'd-devâm hayır du'âları iltizâm olup, husûsan her şâm ve seher peyk-i Hüdâ olan ricâlullah du'âları okunup taraf-ı şerîflerine tevcih ve ihâle olunmaktadır. İnşâallahü te'âlâ ve bi-iznillah her biri sa'âdetlü oğlumuzu kafadar ve dâ'imâ nigehdâr olup, mu'in ve zahîr olmağla keyd-i husûd ve mekr-i a'dâdan emînü's-sâha olalar. Benim sa'âdetlü sadr-ı âli-kadrim oğlum hazretleri, cenâb-ı kerîmlerinde olan cennetü'l-esmâ tılsım-ı şerîfine her gün ba'de edâ-yı salât-ı fecr vech-i şerîflerin ve dîde-i kerîmelerin sürüp, ale'l-husûs huzûr-ı hümâyûna gidildikde aslâ terk olunmaya. Ümnîdir ki fevâid-i kesîre müşâhede buyuralar. Bâkî hemvâre mazhar-ı feyz-i ilâhî olalar.

Mine'l-muhlîse el-fakîre Râziyye"²⁹

Münşeatta Veziriazam Râmi Mehmed Paşa'dan Raziye Kadın'a 18 Şevval 1114 (7 Mart 1703) ve 18 Safer 1115 (3 Temmuz 1703) tarihlerinde yazılan iki adet mektup yer almaktadır. 18 Şevval tarihli mektup Raziye Kadın'ın yukardaki mektubuna yazılan cevaptır.

“İstanbul'da Raziye kadına. Fî 18 L. Sene 1114

İzzetlü, sa'âdetlü, meveddetlü vâlide-i azîzem kadın hazretlerinin huzûr-ı meveddet-mevfûrlarına i'zâz ve tekrîm ile selâmlar ve du'âlar ihdâ ve hâl ü hâtırınız su'âli mü'eddâ kılınur. Dâ'imâ sıhhat ve âfiyet ile hoş-hâl olasız. Benim meveddetlü vâlide-i muhteremim, mektûbunuz gelüp, her ne ki tahrîr olunmuş ise bi'l-cümle ma'lûm-ı muhibbleri olup, ziyâde hazz eylemişiz. Derhâl bizim Mustafa ol cânibe irsâl olunmağla mektûb tahrîr olunmuşdur. İnşâ'allâhu te'âlâ vusûlünde bundan böyle bu oğlunuzu hâtırdan ihrâc eylemeyüp, sıdk-ı derûn makrûn-ı du'â-yı hayrile yâd u tezkâr eylemeniz me'mûldür. Bâkî sıhhat ve âfiyet dâim ve bâd.”³⁰

Râmi Mehmed Paşa'nın aşağıdaki mektubundan Raziye Kadın'ın Râmi Mehmed Paşa'ya daha sonra yine mektup yazdığını ve Şeyh Hüseyin Efendi ile göndermiş olduğunu anlamaktayız. Mecmuada Râmi Mehmed Paşa'dan Raziye Kadın'a yazılan ikinci mektup şu şekildedir:

“İstanbul'da Raziye Kadın'a yazılan mektûb. 18 S. [1]115

İzzetlü, sa'âdetlü, meveddetlü vâlide-i azîzem kadın hazretlerinin huzûr-ı meveddet-mevfûrlarına i'zâz ve ikrâm ile bî-nihâye tahiyatt ve selâm ihdâsıyla hâtır-ı şerîfleri su'âl olunur, dâ'imâ sıhhat ve âfiyet ile hoş hâl olalar. Şeyh Hüseyin Efendi'yle irsâl olunan mektûbunuz gelüp, münderic olduğu du'â-yı hayrlarından mahsûs olmuşuzdur. Hâlâ mûmâ-ileyh ol cânibe revâne olmağla mektûb tahrîr olunmuşdur. İnşâallahü te'âlâ vusûlünde bundan

29 BOA, A.MKT 6-16.

30 Sadrazamlardan Mektuplar, s. 154.

böyle bu oğlumuzu hâtırdan dûr eylemeyüp, evkât-ı müstetâbede derûnı du‘â-yı hayrlarıyla yâd eylemeniz me‘mûldür. Bâkî sıhhat ve âfiyet dâim bâd.”³¹

İstanbul Kaymakamı iken Tımışvar Valiliği’ne tayin edilen Yusuf Paşa’ya Sadrazam Râmi Mehmed Paşa tarafından 8 Şevval 1114 (25 Şubat 1703) tarihinde yazılan mektupta Tımışvar eyaletinin hayli müddet valisiz kaldığı bildirilmekte ve bu yüzden Yusuf Paşa’nın bir an evvel Tımışvar’a gitmesi istenmektedir. Hatta hayvan ve ağırlıkların karadan gönderilip paşanın mümkün mertebe levazım ile gemi ile Kili ve İsmail tarafına, oradan Eflak içinde ve Timurkapu’dan süratle Tımışvar’a geçmesi bile düşünülmektedir³².

A.MKT 6-12 nolu belge Yusuf Paşa’nın bu mektuba cevap olarak Râmi Mehmed Paşa’ya yazdığı mektuptur. Yusuf Paşa 13 Şevval 1114’te (2 Mart 1703) yazdığı mektupta karadan gitmek için gerekli hayvan ve levazımat tedariki ile meşgul olduğunu, hazırlıklarını tamamladıktan sonra bir an önce Tımışvar’a gideceğini bildirmektedir³³.

Bağdad ve Basra’da devlet düzeninin yeniden sağlanması için Bağdad Valisi Vezir Yusuf Paşa ile birlikte Diyarbekir Valisi Vezir Hasan Paşa da görevlendirilmişti. Sadrazam Râmi Mehmed Paşa 7 Şevval 1114 (24 Şubat 1703) tarihinde Diyarbekir Valisi Vezir Hasan Paşa’ya yazdığı mektupta, Yusuf Paşa ile memur oldukları hizmete ne şekilde başladıklarını, ne hâlde ve ne işte ve ne tedbir ile meşgul olduklarının padişah tarafından sorulmakta olduğunu, aynı hususta Bağdad Valisi Yusuf Paşa’ya da yazıldığını ve keyfiyetin tafsil üzere yazılıp, gönderilen tatar vasıtasıyla bildirilmesini istemektedir³⁴.

A.MKT 6-29 nolu belge bu mektuba Hasan Paşa tarafından bir ay sonra 7 Zilkade 1114 (25 Mart 1703) tarihinde yazılan cevaptır. Hasan Paşa cevabî mektubunda sorulan hususların cevabının Bağdad Valisi Yusuf Paşa’nın Kapı Kethüdası Muhemmed Ağa ile gönderileceğini bildirilmektedir³⁵.

Münşeatta Râmi Mehmed Paşa’dan 16 Şevval 1114 (5 Mart 1703) tarihinde Boğdan Voyvodası’na yazılan mektupta Boğdan Voyvodası’nın henüz göndermediği

31 *Sadrazamlardan Mektuplar*, s. 317

32 *Sadrazamlardan Mektuplar*, s. 138

33 “... bi-lutfihi ve keremihi ber-mûceb-i fermân-ı âli ol sâ‘at lâzım gelen devvâb ve mevâfi tedarikine meşgul olmuşuzdur. Gerçi kara mühimmâtı husûsunda külliyyet ile nehci üzereiz. Efendilerimin hüsn-i himmet ve du‘â-yı hayr-ı mu‘âvenetleri berekâtıyla ber-vech-i müsâra‘at tekmil ve memur olduğum üzere bir gün evvel teveccüh ü azîmet üzere bezl-i vüs‘ ü kudret kılındığı üzere ma‘lûm-ı devletleri buyruldukda emr ü fermân devletlü inâyetlü efendim hazretlerindedir.” 13 L. 1114, Bende Yusuf” *BOA, A.MKT 6-12*

34 “...vezîr-i müşâr-un-ileyh hazretleriyle hıdemât-ı me‘mûreye ne günde mübâşeret ve şürû‘ olunup ve hâlâ ne mahâlde ve ne işde ve ne tedbîr ve tedârikde olduğunuzu ve’l-hâsıl fazl-ı Hakkile Bağdad ve Basra ve havâlsininin ahvâl ve keyfiyâtını tafsil üzere kaleme getirüp tatar-ı mezbûr ile taraf-ıo muhlişiye irsâl ve ba‘de’l-yevm dahî zuhûr iden ahvâli tahrîr ve ‘lâma himmet buyurulup ...” *Sadrazamlardan Mektuplar*, s. 136

35 “... Bağdad ve Basra ve bu havâlilerin bu ana dek ne güne suret-pezir-i nizâm olduğu keyfiyet ve ahvâl ve âsârı istidlâ‘ buyurulmak murâd-ı hümâyûn-ı şehriyârî olduğu tahrîr buyurulmuş. Husus-ı mezbûr ise Tatar kullarının hîn-i vürûdına mukârin ale’t-tafsil tahrîr ve âmâde ve ol günden bir gün sonra vezir-i mükerrrem, serdâr-ı ekrem sa‘âdetlü Yusuf Paşa hazretlerinin Kapucılar kethüdâsı olan Muhammed Efendi kulları ile irsâl olunmak karar-dâde olmağın bir dahî tekraren tahrîri ile tasrî‘a cesâret olunmayup, merkum tatar kulları dahî Muhammed Efendi kulları ile ma‘an irsâl ve ircâ‘ itdirilmiştir.” *BOA, A.MKT 6-29* Hasan Paşa, sadrazama daha önce yazdığı bir mektubunda ise Rakka yoluyla Bağdad’a gelirken çektiği sıkıntıları anlatmaktadır. Bkz. *BOA, A.MKT 6-24*

bayram hediyesini teslim almak üzere Hassa Şahincibaşı Rüstem Ağa'nın gönderildiği bildirilmektedir³⁶.

A.MKT 6-42 numaralı ve 27 Zilkade 1114 (14 Nisan 1703) tarihli belge, Boğdan Voyvodası'ndan sadrazama gelen cevâbî mektuptur. Belgede Rüstem Ağa ile gelen mektubun vasıl olduğu, îdiyye hediyesinin tedarik edilerek Rüstem Ağa ile beraber gönderildiği bildirilmektedir. Boğdan Voyvodası ayrıca mektubunda bayram hediyesinin gecikmesinin kendi kusurundan kaynaklanmadığını, ahalinin zaaf-ı hâlinden ve Devlet Giray isyanı sebebiyle hayvanlarıyla beraber yerlerini terk ederek güvenli yerlere sığınmasından neşet ettiğini beyan etmektedir³⁷.

Münşeâtta Râmi Mehmed Paşa tarafından 6 Şevval 1114 (23 Şubat 1703) tarihinde³⁸ İstanbul Kaymakamlığı görevine yeni tayin olunan Abdullah Paşa'ya yazılan mektupta önceki İstanbul Kaymakamı Yusuf Paşa'da olup henüz icra olunmamış emir ve fermanların ve sair evrakların Abdullah Paşa'ya teslim olunması için Yusuf Paşa'ya mektup yazıldığından bahsedilmektedir³⁹.

A.MKT 6-51 numaralı belge Sabık İstanbul Kaymakamı Yusuf Paşa'dan sadrazama yazılan mektuptur. Yusuf Paşa mektubunda kendi zamanından kalma infaz olunmadık bir meselenin kalmadığını fakat kendisinde henüz ilam olunmamış bazı fermanların aynî defterinin bulunduğunu, onları da mektupla beraber Abdullah Paşa'ya gönderdiğini bildirmektedir⁴⁰.

A.MKT 6-1 numaralı ve 10 Zilhicce 1114 (27 Nisan 1703) tarihli belge Adana Vâlisi Vezir Yusuf Paşa'nın mektup hülasasıdır. Yusuf Paşa mektubunda İfraz-ı Zülkadiriyye hassının kendine tevcihine dair beratın Zilhicce'nin beşinde Kapıcıbaşı Mustafa ile vasıl olduğunu, İfraz-ı Zülkadiriyye ahalisinin bir tarafa firar edip perişan olmamaları için Maraş ve Kars semtlerine giden yolların tutulması ve hiç kimsenin salıverilmemesi için Maraş ve Kars mütesellimlerine, züemâ ve erbab-ı timarına ve o havalide bulunan aşiretlere buyuruldular gönderilerek yolların kapatıldığını ve bunların hâllerine nizam verileceğini bildirmektedir. Yusuf Paşa mektubun devamında Üzeyir Sancağı'nın da İfraz-ı

36 *Sadrazamlardan Mektuplar*, s. 151

37 *BOA*, A.MKT 6-42

38 *Tarih-i Raşid ve Zeyli Raşid Mehmed Efendi Çelebizade İsmail Asım Efendi*, I. Cilt, haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur vd, Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s. 633

39 “Selefiniz vezîr-i mükerrem izzetlü Yusuf Paşa hazretlerine bundan akdem mâliye ve divân-ı hümâyûn taraflarından evâmir-i aliyye ile ve mektûb ve kâime-i muhlisî ile fermân ve tavsiye ve sipâriş olunan ahvâlden nice-i karîn-i hitâm olmamak gerek. Ol makûle icrâ olunmadık ahvâlin ve emr ve mektûb ve sâir kâğıd her ne ise tarafınıza teslim eylemeleriçün vezîr-i müşârun-ileyhe mektûb-ı muhâleset tahrîr olunmağla cenâbınıza dahî varaka-i vedâd tastîr ve firistâde-i huzûr-ı izzet-masîrleri kılınmışdır. ...” *Sadrazamlardan Mektuplar*, s. 140.

40 “... Ba'zı hıdemât-ı aliyyeye mutazammın divân ve mâliye tarafından ısdâr buyurulan evâmir-i şerîfenin mezâmin-i aliyyesi icrâ olunmadık evâmir-i aliyye var ise Âstâne-i sa'âdet kâimmakâmı vezir-i mükerrem sa'âdetlü Abdullah Paşa hazretlerine teslim olunması husûsı fermân buyurulmuş. Devlet-i Aliyyelerinde henüz tenfîz olunmadık mevâd yokdur. Ancak ba'zı kusûrı tekâmîl ve henüz i'lâm olunmayan evâmir-i şerîfeleri fermânları üzere vezir-i müşârun-ileyh hazretlerine teslim olunanın aynî defteri derûn-ı mektûb-ı bendegîye vaz' olunup, irsâl-i hâk-i pâ-yi devletleri kılınmışdır.” *BOA*, A.MKT 6-51

Zülkadiriye hassına dâhil edilerek kendisine bağlanmasını istemektedir⁴¹. Râmi Mehmed Paşa 6 Muharrem 1115 (22 Mayıs 1703) tarihli mektubunda Yusuf Paşa'nın bu isteğini reddetmektedir⁴².

Râmi Mehmed Paşa 26 Ramazan 1114 (13 Şubat 1703) tarihinde askerleriyle beraber Özi tarafına gitmesi ferman olunan Kandiye Valisi Halil Paşa'ya yazdığı mektupta Bucak tarafının gairesinin bertaraf olunduğu Halil Paşa'dan daha piyade asker tahrir etmesi istendiği artık piyade tahririne gerek kalmadığı bildirilmekte; bundan böyle piyade tahriri ve esir alma derdine düşmeden bir an önce Özi'ye vasil olması istenmektedir⁴³.

Kandiye Valisi 4 Şevval 1114'te (21 Şubat 1703) Siroz menzilinden cevaben yazdığı mektupta piyade tahririne lüzum olmadığına dair fermânnâmelerinin 1 Şevval'de Selanik yakınlarında eline geçtiği, mektubu getiren Osman Ağa'nın geri gönderildiği, kendisinin askerleriyle beraber Özi'ye gitmek üzere canla başla gayret gösterdiklerini bildirmektedir⁴⁴.

15 Şevval 1114 (4 Mart 1703) tarihinde Halep Valisi'ne yazılan mektupta daha önce cerde hizmetinde bulunmak üzere Halep'ten kalkıp Müzeyrib'e gitmesi istenen Halep Valisi Yusuf Paşa'nın acilen Müzeyrib'e gitmesine gerek olmadığı bildirilmekte, gidip Halep'te oturup etrafa göz-kulak olması istenmektedir⁴⁵.

Halep Valisi Yusuf Paşa 29 Şevval 1114'te (18 Mart 1703) yazdığı cevabî mektubunda gelen emir doğrultusunda amel ederek tevakkuf buyurduğunu bildirmektedir⁴⁶.

Râmi Mehmed Paşa tarafından İnebahtı Mutasarrıfı Ömer Paşa'ya 7 Şevval 1114 (24 Şubat 1703) tarihinde yazılan mektupta Eğriboz Muhafızı Vezir Ali Paşa'nın Kandiye'de bir miktar tevakkuf eyleyeceği haber verilmekte; Ömer Paşa'dan o serhad ahvalini ve o tarafa ait ne haber varsa acilen yazıp bildirmesi istenmektedir⁴⁷.

41 BOA, A.MKT 6-1

42 "...mektûbunuz gelüp, mefhûmında İfraz-ı Zülkadiriye mukâta'ası ahvâlinde olan hareketinizi i'lâm ve Üzeyr sancağı inzimâmı husûsı tahrîr ve iltimâs buyurmuşsun. Husûs-ı mezbûrın vakti olmayup, âdeminiz avdet etdirilmeğin mektûb-ı muhabbet tahrîr olunmuşdır.", *Sadrazamlardan Mektuplar*, s. 267-268.

43 *Sadrazamlardan Mektuplar*, s. 116.

44 BOA, A.MKT, 6-7

45 "... mektûb ve kâ'imeniz gelüp, mezâmininde hüccâc-ı müslimînin Şam-ı Şerif'den hareketlerinde Müzeyrib'e me'mûriyetiniz husûnu i'lâm eylemişsiz. Lâkin fazl-ı Hakla âcilen gitmeniz iktizâ etmemekle mansibinizde oturup, her tarafa çeşm-dâşt-i intibâh olup, ol havâlileri eşkıyâ-yı urbândan hıfz u hırâset ve re'âyâ ve berâyâyı himâyet ve sıyânet ve eyâletinizin levâzım-ı nizâmıyla dikkat ve bundan sonra size ne vechle emr-i şerif varırsa mücebiyle amel ü hareket eylemeniz bâbında sâdır olan emr-i şerif bundan esbak irsâl olunup, hâlâ âdemleriniz dahî avdet itdirilmekle mektûb-ı muhabbet tahrîr olunmuşdır." *Sadrazamlardan Mektuplar*, s. 148.

46 "Bu sene-i mübâreke hüccâc-ı zevi'l-ibtihâcın azîmetleri akabince cerdeleri umurına bu kulları ta'yîn buyurulmuşiken mükerreren emr-i âli sudûruna müterakkıben tevakkuf olunmak bâbında vârid olan fermân-ı âlişân ve ve inâyetlü, devletlü velîyyü'n-ni'am efendim hazretlerinin mektûb-ı merhamet-üslûbları mücebinde amel ve tevekkuf olunduğu i'lâmîçün arz-ı hâl-i ubûdiyyet terkîm ve firistâde-i hâk-i pâ-yı iksir-âsârları kılındı." BOA, A.MKT, 6-14

47 "Eğriboz muhafızı Vezîr-i mükerrrem izzetlü Ali Paşa hazretleri hâlâ Kandiye'de olup, ol havâli hâlî kalup, öyle bir serhadde bulunduğunuz bâ-husûs ki Eğriboz Muhafızı vezîr-i müşârun-ileyh dahî Kandiye'de bir mikdâr tevakkuf iktizâ eyledi. Ahvâl-i serhadde müta'allık ne var ne yok, i'lâmınızın lüzûmunu ta'accüb-i fikir eylemediğiniz. Bu hareketiniz tekâsülünüze haml olunmağla mektûb tahrîr ve

Ömer Paşa 23 Şevval 1114 (17 Mart 1703) tarihli cevabî mektubunda o taraflara göz kulak olduğunu, gerek karada ve gerek deryada asayişin yerinde olduğu, dârülharb olan mahallerin ahâlinin İnebahtı ve sair kaza ve kuralarda iskân olundukları, Mora ve sair cezirelerde bulunan Venediklilerle ilişkilerin dostâne bir şekilde devam ettiği, tüccarların emin ve salim bir şekilde gelip gittiğini bildirmektedir⁴⁸.

4- Mühimme Defterleri

Osmanlı Arşivi'nde bulunan 114 ve 114/1 Numaralı Mühimme Defterleri incelediğimiz münşeât ile aynı tarihe denk gelmektedir. Münşeâtta yer alan ve 11 Şevval 1114 (28 Şubat 1703) tarihinde Adana Valisi Yusuf Paşa'ya yazılan mektup⁴⁹ ile Evâsıt-ı Şaban 1115 (1-7 Ocak 1704) tarihinde Mekke Şerifi Sa'îd ibn-i Sa'd'a ve Cidde Mutasarrıfı Süleyman Paşa ve Mekke-i Mükerrreme kadısına yazılan mektup⁵⁰ birer hüküm suretleridir. Bunlardan Adana valisine yazılan hükmün bir sureti mühimme defterlerinde bulunamadı. Mekke Şerifi ve Cidde mutasarrıfına yazılan hüküm sureti ise 114/1 numaralı Mühimme Defteri'nde 94. sayfada yer alan 559 numaralı hükümdür⁵¹.

114/1 numaralı Mühimme Defteri'nin son sayfalarında ferman suretleri haricinde Novi bölgesinde Avusturya ile hudud kat'ına dair Avusturya komiserlerinin verdiği temessük sureti, Rusya elçisi ile yapılan mükâlemeler ve elçinin i'lâm ve cevapları, Belgrad Muhafızı Hasan Paşa'ya sadrazamdan yazılan kaimenin sureti ile Özi Valisi Yusuf Paşa'ya Kazak hatmanlarından ve sadrazamdan yazılan mektupların suretleri yer almaktadır⁵². Defterin 756. sayfasında bulunan Belgrad Muhafızı Hasan Paşa'ya yazılan kaime ve mektuplar incelediğimiz münşeâtta 11 Muharrem 1115 (27 Mayıs 1703) tarihinde Râmi Mehmed Paşa'dan Belgrad Muhafızı Vezir Hasan Paşa'ya yazılan kaime ve mektuplardır⁵³.

tatar ile irsâl olunmuşdur. Vusûlünde hâliyâ ol taraflara müta'allık kaleme gelecek her ne husûs var ise tahrîr ve varan tatarı acele ile bu tarafa tesyîr ve fîmâ-ba'd dahî her husûsda basîret üzere olup, lâzîmü'l-inhâ olan ahbâr ve asârı i'lâmdan tehâvün ve taksîr eylemeyesiz.”, *Sadrazamlardan Mektuplar*, s. 139.

- 48 “bu havâlinin ve umur-ı serhadde müte'allık olan ahvâl ve âsârı kaleme gelecek her ne ise i'lâm olunması bâbında Mehmed Ağa kulları yediyle mektûb-ı emr-üslûbları vürûd bulup, (...) bu tarafın yemin ü yesârına rûz u leyl çeşm ü gûş olup bi-avnihî te'âlâ bu âna değîn berren ve bahren emn ü emân ve refâhiyyet ve itmînân üzere fukarâ ve ra'iyet âsude-hâl olduğundan mâ'adâ dârü'l-harb olan mahallerden re'âyâ ve berâyâ evlâd u ensâbiyla dâi'mâ kaçup İnebahtı ve sâir kazâ ve kurâlara iskân olmadan hâli olmayup” Mektubun tamâmı için bkz. *BOA, AMKT 6-20*
- 49 Münşeât, Viyana AF159, s. 37a, Metin m. 92
- 50 Münşeât, Viyana AF159, s. 239b-240a, Metin, m. 604
- 51 Bkz. *BOA, A.DVNS.MHM.d 114/1*, s. 94
- 52 *BOA, A.DVNS. MHM.d 114/1*, s. 754-764
- 53 Karşılaştırmak için bkz. *A.DVNS. MHM.d 114/1*, s. 756, Münşeât, Viyana AF159, s. 147a-147b, *Sadrazamlardan Mektuplar*, s. 279-280. Mühimme defterinde 360 numaralı mektubun sadece giriş kısmı yazılmıştır.

Tablo 2. Münşeât Mecmuası ile 114/1 numaralı Mühimme Defterlerinde ortak bulunan mektuplar.

Eser	Tarihi	Sayfa,	Serlevha
A.DVNS.		s. 94, h. 559	Emîr-i Mekke-i Mükerrreme Şerîf Said bin-i Şerîf Sa'd'a ve Habeş eyâleti ilhâkıyla Cidde-i ma'mûre sancağına mutasarrıf olup, Mekke-i Mükerrreme şeyhü'l-harâmı olan Süleyman Paşa <i>dâmet me'âliyhuya</i> ve Mekke-i Mükerrreme kadısına hüküm ki:
Münşeât, Viyana AF 159		s. 239b, m. 604	604- Emîr-i Mekke-i Mükerrreme Şerîf Said ibn-i Şerîf Sa'd'a ve Habeş eyâleti ilhâkıyla Cidde-i ma'mûre sancağına mutasarrıf olup, Mekke-i Mükerrreme şeyhü'l-harâmı olan Süleyman Paşa ve Mekke-i Mükerrreme kadısına hüküm ki:
A.DVNS.	11 M. 1115	s. 756	Belgrad Muhafızı Vezîr Hasan Paşa'ya kâ'imedir.
Münşeât, Viyana AF 159	11 M. 1115	s. 147a m. 359	Belgrad Muhâfızı Vezîr Hasan Paşa'ya kâ'imedir.
A.DVNS.		s. 756	Yine Belgrad vâlisine yazılan mektûb suretidir
Münşeât, Viyana AF 159	11 M. 1115	147b m. 360	Zikrolunan kâ'imenin mektûbudur. Vezîr-i mûmâ-ileyhe.

Bazen aynı konuda hem nâme-i hümayun hem de sadrazam mektubu yazılmakta idi. Aynı ikili yapı fermanlarda da görülmektedir. Yani bazen bir valiye aynı hususta hem ferman hem de “mektûb-ı muhlisî” dediğimiz sadrazam mektubu gönderilmektedir. Bu durum sadrazam mektuplarında “ber-mûceb-i emr-i âli” “ber-muceb-i emr-i şerîf” ya da “ber-mûceb-i fermân” yazılan mektuptur şeklinde ifade edilmektedir. Elimizdeki münşeâtta bu tür “emr-i âli” mucebince yazılan mektuplar oldukça fazladır. Mecmuada mektupların çoğunun tarihinin yazılmış olması ve mektupların belirli bir kronoloji dâhilinde sıralanması 114 numaralı Mühimme Defteri ile bu mecmuayı karşılaştırmamıza imkân vermiştir.

114 numaralı Mühimme Defteri”ndeki kayıtlarla Mecmuadaki kayıtlar arasında en önemli farklılık hükümlerin padişah üslubuyla, mektupların sadrazam üslubuyla yazılmasıdır. Onun haricinde anlatılan konu ve cümlelerin sıralanış biçimi aynıdır. Fikir edinmek ve karşılaştırma yapmak için aşağıda örnek metinler verilmiştir.

Mühimme Defteri 114, sayfa: 19, hüküm: 72	Münşeât, sayfa: 13b-14a, mektup: 30
<p>Bosna Beylerbeyisi Seyfullah dâme ikbâlühûya hüküm ki:</p> <p>Sen ki mîr-i mîrân-ı mûmâ-ileyhsin,</p> <p>Bundan akdem eğer mâliyye ve eğer dîvân-ı hümayûnum tarafından evâmir-i aliyyem ile me'mûr olduğun umûr ve husûsların temşiyet ve tekmîline kemâ fi'l-evvel me'mûr olmuşsuzdur. İmdi emr-i şerîfim vusûlünde mukaddemâ ve hâlâ ol tarafda me'mûr olduğun mesâlih ve mehhâmın küllîsine kemâl-i cidd ü ihtimâm ile kıyâm ve bi-avnihi te'âlâ her husûsu yerlü yerince görüp, tehâvün ve tekâsül sebebi ile izâ'at-ı vakt itmeyüp, uhde-i ihtimâmına müfevvez olan ahvâlin küllîsinde basîret-i tâmm ve teyakkuz-ı tamâm ile hareket ve levâzım-ı hüsn-i eyâleti dahî ri'âyet idüp, senden me'mûl olduğu üzere hıdemât-ı cemîle vücûda getürmeğe bezl-i vüs' u kudret eylesesin. Bosna eyâleti kâffe-i umurunda ziyâde ihtimâma muhtâc memleketdir. İnşâ'allâhu te'âlâ her ahvâlde basîret ve ihtimâmı şî'âr-ı hâl idüp, bâ-husûs muktezâ-yı şer'-i kadîme mütâba'at ve ve re'âyâ ve berâyâ ve fukarâ ve zü'efâyı himâyet ve sıyânet idüp, ve'l-hâsıl cemî' umûrunuzda tavr-ı cemîl ve bezl-i sa'y-i cezîl ile itmâm-ı hıdemât-ı aliyyeye ihtimâm ve lâzımü'l-inhâ olan ahvâli peyderpey arz ve i'lâm eylemen bâbında deyu yazılmışdır.</p> <p>Fî Evâsıt-ı N. Sene 114</p>	<p>Bosna Beylerbeyisi Seyfullah Paşa'ya bermûceb-i emr-i âli mektûb. Fî 18 N. Sene 1114</p> <p>İnhâ olunur ki:</p> <p>Bundan akdem eğer mâliye ve eğer dîvân-ı hümayûn tarafından evâmir-i aliyye ile me'mûr olduğunuz umûr ve husûsların temşiyet ve tekmîline kemâ fi'l-evvel me'mûr olmuşsuzdur. İmdi emr-i şerîf vusûlünde mukaddemâ ve hâlâ ol tarafda me'mûr olduğunuz mesâlih ve mehhâmın küllîsine kemâl-i cidd ü ihtimâm ile kıyâm ve bi-avnihi te'âlâ her husûsu yerlü yerince görüp, tehâvün ve tekâsül sebebi ile izâ'at-ı vakt itmeyüp, uhde-i ihtimâmınıza müfevvez olan ahvâlin küllîsinde basîret-i tâmm ve teyakkuz-ı tamâm ile hareket ve levâzım-ı hüsn-i eyâleti dahî ri'âyet idüp, sizden me'mûl olduğu üzere hıdemât-ı cemîle vücûda getürmeğe bezl-i vüs' u kudret eylesesiz. Bosna eyâleti kâffe-i umurunda ziyâde ihtimâma muhtâc memleketdir. İnşâ'allâhu te'âlâ her ahvâlde basîret ve ihtimâmı şî'âr-ı hâl idüp, bâ-husûs muktezâ-yı şer'-i kadîme mütâba'at ve ve re'âyâ ve berâyâ ve fukarâ ve zü'efâyı himâyet ve sıyânet idüp, ve'l-hâsıl cemî' umûrunuzda tavr-ı cemîl ve bezl-i sa'y-i cezîl ile itmâm-ı hıdemât-ı aliyyeye ihtimâm ve lâzımü'l-inhâ olan ahvâli peyderpey arz ve i'lâm eylemeniz bâbında sâdır olan fermân-ı âlişân mücebince mektûb tahrîr ve () ile irsâl olunmuşdur. Lede'l-vusûl müceb-i emr-i âli üzere amel ü hareket eylesesiz.</p>

Mühimme Defteri 114, sayfa: 6, hüküm: 17	Münşeât, sayfa: 31a, mektup: 74
<p>Âstâne-i sa‘âdet kaymakamına hüküm ki:</p> <p>Bundan akdem Ayasofya-i kebîrde bir cum‘a günü ale‘l-gafle minbere çıkup, vaz‘-ı nâ-hemvârî zâhir olmağla bîmâr-hâneye ve ba‘dehu zindana vez‘ olunan Mehmed nâm kimesne istintâk olundukda ol mahalde kendüye cenûn ârız olmak üzere virdiği cevâbı i‘lâm buyurmuşsınız. Mezbûrun vatan-ı aslısı Kığı ve Rum keferesinden iken muhtedî olup, biraz eyyâm ziyî-i avâmda gezdikden sonra ulemâ kisvesiyle iktisâ ve hâlâ bu şekl-i tecennün ihtiyâr idüp, müfsid ve habîsü’n-nefs olduğu haber alınmağla imdi emr-i şerîfim vusûlünde mezbûr Mehmed Limni kal‘asında zindan-bend olup, emr-i şerîfim vârid olmadıkca ıtlâk olunmamak üzere fermân-ı hümâyûn olmağla, sen ki vezir-i müşârun-ileyhsin, emr-i şerîfim vusûlünde mezbûru Limni kal‘asında zindân-bend olmak üzere cezîre-i mezbûreye irsâl eylemen bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuştur.</p> <p>Fî Evâil-i L. Sene 114</p> <p>[Derkenr:] İtlak olunmuştur. Fî Evâsıt-ı B. Sene 1115</p>	<p>İstanbul kaymakamına mektûbdur. Fî 7 L. Sene 1114</p> <p>Benim izzetlü karındaşım hazretleri, mektûbunuz gelüp, mefhûmunda</p> <p>Bundan akdem Ayasofya-i kebîrde bir cum‘a günü ale‘l-gafle minbere çıkup, vaz‘-ı nâ-hemvârî zâhir olmağla bîmâr-hâneye ve ba‘dehu zindana vez‘ olunan Mehmed nâm kimesne istintâk olundukda ol mahalde kendüye cenûn ârız olmak üzere virdiği cevâbı i‘lâm buyurmuşsınız. Mezbûrun vatan-ı aslısı Kığı ve Rum keferesinden iken muhtedî olup, biraz eyyâm ziyî-i avâmda gezdikden sonra ulemâ kisvesiyle iktisâ ve hâlâ bu şekl-i tecennün ihtiyâr idüp, müfsid ve habîsü’n-nefs olduğu haber alınmağla emr-i şerîf vusûlünde mezbûr Mehmed Limni kal‘asında zindan-bend olup, emr-i şerîf vârid olmadıkca ıtlâk olunmamak üzere fermân-ı hümâyûn [sâdır] olmağla imdi emr-i şerîf vusûlünde mezbûru Lemni kal‘asında zindân-bend olmak üzere cezîre-i mezbûreye [irsâl] eylemeniz bâbında sâdır olan fermân-ı âlişân mûcebinde mektûb-ı muhlisî tahrîr olundu. İnşâ‘allâhu te‘âlâ lede‘l-vusûl mûcib-i emr-i âli üzere amel ü hareket buyurup, hilâfına müsâ‘ade buyurmayasız.</p>

Yukarda bahsedilen olay Anonim Osmanlı Tarihi’nde ise şöyle anlatılmaktadır:

“Bir Cuma günü Ayasofya-yı Kebîr’de halk namazı tamam edüp, dua vakitlerinde bir âdem Ayasofya menbirende olan bayrağı kapup, “gelin ümmet-i Muhammed” deyü kapudan taşra çıkarken, Âstâne Kaymakamı Yusuf Paşa camide bulunur, Kapu kethüdarları ve muhızır yoldaşları herifi ahz ve bayrağı yerine koyup kapuya getirürler. “Niçün böyle etdün” deyü suâl olundukda: “memur idim, lakin dahi gelmemiş” deyip cünun alayimi müşahade olunmağla, Edirne’ye arz, Limni ceziresinde kal‘a-bend olunmak üzere ferman olundu.”⁵⁴

Yaptığımız inceleme neticesinde münşeatta yer alan mektuplardan 54 tanesi ferman-ı âli mucibince yazılıp 114 numaralı Mühimme Defteri'nde hüküm suretleri yer almaktadır. Münşeatta bulunan diğer mektuplar başka bir kaynakta yer almadığı için orijinal tarihi belge kıymetini taşımaktadır.

Tablo 3: Münşeât ile 114 numaralı Mühimme Defteri'nde bulunan benzer mektuplar.

		Mühimme 114, Serlevha	Râmi Münşeâtı, serlevha
1	s. 19, h. 72	Bosna Beylerbeyisi Seyfullah dâme ikbâlühûya hüküm ki:	30- Bosna Beylerbeyisi Seyfullah Paşa'ya ber-mûceb-i emr-i âli
2	s.19, h. 73	Dergâh-ı âli kapucubaşlarından Mehmed dâme mecdühuya hüküm ki: Evâsıt-ı N. 1114	33- Dergâh-ı âli kapucubaşlarından Mehmed Ağa'ya mektûb. Fî 20 N. Sene 1114
3	S: 6, h: 17	Âstâne-i sa'âdet kaymakamına hükümki: Evâil-i L. Sene 1115	74- İstanbul kaymakamına mektûbdur. Fî 7 L. Sene 1114
4	S: 32, h: 262	() ve () kadılarına hüküm ki: Evâsıt-ı L. Sene 1114	100- Fî 16 L. Sene 1114
5	S: 12, h: 47	Şam Beylerbeyisi ve emîr-i Haccı olan Mehmed dâme ikbâlühûya hüküm ki: evasıt-ı L. 1114	106- Şam Beylerbeyisi ve Mîr-i Haccı olan Mehmed Paşa'ya mektûb. Fî 16 L. Sene 1114
6	S: 13, h: 49	Sayda Vâlisi Vezîr Kaplan Paşa'ya, evasıt-ı L. 1114	107- Sayda Vâlisi Vezîr Kaplan Paşa'ya. Fî 16 L. Sene 1114
7	S: 14, h: 52	Ber-vech-i arpalık Cebel-i Aclun ve Açun sancaklarına mutasarrıf olan İvaz oğlu Hasan dame	108- Ber-vech-i arpalık Cebel-i Aclun ve Açun sancakları mutasarrıfı olan İvaz oğlu Hasan
8	S: 44, h: 210	Adana Vâlisi Vezîr-i mükerrer Yusuf Paşa'ya hükümki: Evâhir-i	134- Adana Vâlisi Vezîr-i mükerrer Yusuf Paşa'ya iskân

9	S: 45, h: 214	Lek Evâinik ekrâdı meks eyledikleri mahallin semtinde ve yemîn ü yesârında vâki' olan beylerbeyiler ve sancakbeyileri ve mütesellimler ve alaybeyileri ve zü'emâ ve erbâb-ı tîmâr ve yeniçeri serdârları ve a'yân-ı vilâyet ve iş erlerine hüküm ki:	138- Lek Evâinik ekrâdı meks eyledikleri mahallin semtinde ve yemîn ü yesârında vâki' olan beylerbeyiler ve sancakbeyileri ve mütesellimler ve alaybeyileri ve zü'emâ ve erbâb-ı tîmâr ve yeniçeri serdârları ve a'yân-ı vilâyet ve iş erlerine mektûb
10	S: 67, h: 314	Ber-vech-i arpalık Hüdavendigâr Sancağı Mutasarrıfı Hasan dâme ikbâlühûya ve sâbıkâ Medine-i Münevvere kadısı olan Mevlâlnâ Müstakim zîde fezâilühuya; evail-i Za. 1114	144- Ber-vech-i arpalık Hüdavendigâr Sancağı Mutasarrıfı Hasan Paşa'ya ve sâbıkâ Medine-i Münevvere kadısı olan Müstakim Efendi'ye mektûb bermûceb-i emr-i şerîf yazılmıştır.
11	S:69,h: 317	Rumili Beylerbeyisi İbrahim Paşa'ya hükümki.; evail-i Za.	159- Rumili Beylerbeyisi İbrahim Paşa'ya ber-mûceb-i emr-i şerîf
12	S: 84, h: 372	Bağdad- vâlisine hüküm ki:	162- Bağdad Vâlisi Vezîr Yusuf
13	S: 89, h: 359	Trablusşam valisine hüküm ki: Evasıt-ı Za. 114	166- Hâlâ Trablusşam Vâlisi Vezîr-i mükerrem Arslan Paşa'ya
14	S: 80, h: 361	Ber-vech-i arpalık Cebel-i Aclun ve Leccun sancaklarına mutasarrıf olup cerde hizmetine memur olan Hasan dâme	168- Ber-vech-i arpalık Cebel-i Aclun ve Leccun sancaklarına (tarih yazılmamıştır.)
15	S: 82, h: 367	Sivas Beylerbeyisi olan Mehmed dâme ikbâlühûya	176- Sivas Beylerbeyisi Mehmed Paşa'ya ber-mûceb-i emr-i âli
16	S: 108, h. 471	Sivas eyaletinde vaki olan kadılara ve eyalet-i mezburede vaki yeniçeri serdarlarına hüküm	219- Sivas beylerbeyisine va kadısına. (tarih yazılmamış)
17	S: 105, h: 462	Anadolu vâlisine hüküm ki:	221- Anadolu Vâlisi Vezîr-i mükerrem Osman Paşa'ya bermûceb-i emr-i âli mektûb. Fî 26
18	S: 104, h: 458	Adana valisine hüküm ki: Evahir-i Za. 114	225- Adana Vâlisi Vezîr-i mükerrem Yusuf Paşa'ya ber-
19	S: 103, h. 451	Niğde sancağibeyi Fazlı dâme izzehuya hüküm ki: Evahir-i Za.	226- Niğde Sancağibeyi Fazlı Bey'e ber-mûceb-i emr-i âli

20	S: 119-120, h: 509	Ber-vech-i arpalık Aclun ve Leccun sancaklarına mutasarrıf olup, cerde hizmetine memur olan Hasan dâme ikbâlühûya	258- Ber-vech-i arpalık Aclun ve Leccun sancaklarına mutasarrıf Hasan Paşa'ya (tarih yazılmamış)
21	S: 125, h. 526	Hersek sancağında vaki kadılarına ve ayan-ı vilayet ve iş erlerine;	260- Hersek Sancağı Mutasarrıfı Ahmed Paşa'ya mektûb. Fî 14 Z.
22	S: 128, h:	Âstâne kaymakamına hüküm ki:	261- İstanbul kaymakamına. Fî
23	S: 124, h. 522	Kapudan paşaya hüküm ki,;	266- Kapudan paşaya yazılan
24	S: 133, h: 555	Mısır valisine hüküm ki, Evahir-i Z. Sene 114	282- Mısır Vâlisi Vezîr-i mükerrem Mehmed Paşa'ya. Fî
25	S: 140, h: 577	Mısır valisine hüküm ki; evahir-i z 114	285- Mısır Vâlisi Vezîr-i mükerrem Mehmed Paşa
26	S: 141, h: 581	İstanbul Kaymakamı Vezir Abdullah Paşa'ya ve İstanbul	297- İstanbul kaymakamı Abdullah Paşa'ya yazılan
27	S: 135, h: 561	Ber-vech-i arpalık Karahisar-ı Sahib sancağına mutasarrıf olan Abdulkadir dâme ikbâlühûya	300- Karahisar Mutasarrıfı Abdulkadir Paşa'ya
28	S:141, h: 582	Mısır valisine ve kadısına ve Mısır defterdarına ve ümerâ-yı Mısır ve yedi ocak zabitlerine	304- Mısır Vâlisi Vezîr-i mükerrem izzetlü Mehmed Paşa hazretlerine. Fî 28 Z. Sene
29	S: 142, h: 585	Ber-vech-i arpalık İçil Sancağı Mutasarrıfı Rışvanoğlu oğlu Halil dâme ikbalehuya hüküm ki;	305- Ber-vech-i arpalık İçil Sancağı Mutasarrıfı Rışvanoğlu oğlu Halil Paşa'ya. Fî 27 Z. Sene
30	S: 147, H: 601	Özi valisi Vezir Yusuf Paşa'ya hükümki; Evail-i M. Sene 115	319- Özi Vâlisi Vezîr-i mükerrem Yusuf Paşa'ya mektûb. Fî 9 M.
31	S: 154, h: 623	Kaymakam paşaya ve İstanbul kadısına ve sâ'ir ummâle hüküm ki; Evail-i M. 115	325- İstanbul kaymakamına başka ve İstanbul ve Galata kadılarına ve sâ'ir ummâle başka
32	S: 180, h:	İstanbul Kaymakamına; eva-hir-i	377- İstanbul kaymakamına
33	S: 176, h: 783	Bosna Beylerbeyisi Seyfullah Paşa'ya hüküm ki, evahir-i M.	379- Bosna Beylerbeyisi Seyfullah Paşa'ya mektûb. Fî 25

34	S: 174, h: 773	Adana valisine hüküm ki: evahir-i m. 115	385- Adana Vâlisi Vezîr Yusuf Paşa'ya mektûb. Fî 23 M. Sene
35	S: 174, h:	Haleb valisine hüküm ki, evahir-i	387- Haleb Vâlisine mektûb. Fî
36	S: 175, h: 778-779	Sâbıkâ Kıbrıs Valisi olup hâlâ mütekaid olan Osman Paşa dâmet me'âliyhuya hüküm ki; Sâbıkâ Erzurum Vâlisi olup, müteka'id olan Mehmed Paşa'ya hüküm ki: Evahir-i M. 1115	390- Sâbıkâ Erzurum Vâlisi olup, müteka'id olan Mehmed Paşa'ya yazılan mektûbdır. Fî 26 M. Sene 1115 Sâbıkâ Kıbrıs Vâlisi Osman Paşa'ya Sultaniye kal'asında sâkin olmak üzere Gelibolu gümrüğünde üç yüz akçe tekâ'üd [158- b] lük virilüp, bu üslûb üzere mektûb yazılmışdır. Fî 263
37	S: 190, h: 828	Ber-vech-i arpalık İçil sancağına mutasarrıf olan Rişvanoğlu Halil dâme ikbâlühûya ve () ve ()	404- İçil Sancağı Mutasarrıfı Halil Paşa'ya ve () ve () kadılarına ber-mûceb-i fermân
38	S: 199, h: 862	Bosna sancağında va'z ve tezkîr için ta'yîn olunan eş-Şeyh Ali el-Amedî Efendi zîde ilmühuya	421- Bosna sancağında va'z ve tezkîr için ta'yîn olunan eş-Şeyh Ali el-Amedî Efendi zîde
39	S: 212, h: 911	Bosna Beylerbeyisi Seyfullah	446- Bosna Beylerbeyisi
40	S: 218, h: 925	Acu Muhafızı Hasan dâmeikbalehuya hükümki; Evahir-i S. 115	463- Acu Muhâfızı Hasan Paşa'ya fermân-ı şerîf mûcebince yazılan mektûbun sûretidir. [Evâhir-i] S.
41	S: 220, h: 931	Akdeniz muhafazasına memur firkateler üzerine başbuğ olan Mehmed dâme izzehuya ve sâ'ir firkate kapudanlarına hükümki;	476- Akdeniz muhâfazasına me'mûr olan kapudana ve deryâda ve sâ'ir kapudanlara bermuceb-i emr-i âli yazılan mektûb.
42	S: 230, h: 964	Bosna Beylerbeyisi Seyfullah Paşa'ya hükümki; Evail-i Ra.	481- Bosna beylerbeyisine mektûb. Fî 2 Ra. Sene 1115
43	S: 227, h: 956	Ber-vech-i arpalık Selanik sancağına mutasarrıf olan Mustafa dâme ikbâlühûya ve Selanik Mollasına mektup,	492- Sela[nik] paşasına ve Selanik kadısına mektûb. Fî 5 Ra. Sene 1115

44	S: 232, H: 974	Özi Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya hüküm ki; Evail-i Ra. 115	494- Hâlâ Özi Vâlisi Vezîr-i mükerrenm Yusuf Paşa'ya
45	S:,232 H: 973	Ber-vech-i arpalık İskenderiye ve Pirizrin ve Dukakin sancakları mutasarrıfı Hüdavirdi Paşa'ya	495- İskenderiye ve Pirizrin ve Dukakin sancakları mutasarrıfı Hüdavirdi Paşa'ya mektûb. Fî 7
46	S: 233, h:	Belgrad Muhafızı Ali Paşa'ya	496- Belgrad Muhâfızı Ali
47	S: 232, h:	Sâbıkâ Belgrad Muhâfızı Hasan	497- Sâbıkâ Belgrad Muhâfızı
48	S: 234, h:	Eğriboz Muhafızı Vezir Ali	498- Eğriboz muhâfızına mektûb.
49	S: 234, h:982	Aydın ve Saruhan sancaklarında muhassıl-ı emvâl olan ber-vech-i arpalık Aydın ve Menteşe sancaklarında mutasarrıf olan Nasuh dâme ikbâlühûya	505- Aydın ve Saruhan sancaklarında muhassıl-ı emvâl olan ber-vech-i arpalık Aydın ve Menteşe sancaklarında mutasarrıf olan Nasuh Paşa'ya mektûb. Fî 8
50	S: 241, h: 1025	Sâbıkâ Belgrad Muhâfızı Vezîr Hasan Paşa'ya	518- Sâbıkâ Belgrad Muhâfızı Vezîr Hasan Paşa'ya mektûb. 14
51	S: 244, h: 1041	Anadolu Vâlisi Vezir Numan Paşa'ya hüküm ki; Evasit-ı Ra.	527- Anadolu Vâlisi Vezîr Numan Paşa'ya mektûb. Fî 16 Ra. Sene
52	S: 251, h:1087	Ber-vech-i arpalık Kocaili sancağına me'mûr olan Yanbeği Mehemed Paşa-zâde Hüseyin dâme ikbâlühûya, Evhir-i Ra.	507- Ber-vech-i arpalık Kocaili sancağına me'mûr olan Yanbeği Mehemed Paşa-zâde Hüseyin Paşa'ya mektûb. Fî 9 Ra. Sene
53	s. 250, h:1084	Sâbıkâ Kayseriye Sancağı Mutasarrıfı Mustafa dâme ikbâlühûya hüküm ki, Evâhir-i	546- Sâbıkâ Kayseriye Sancağı Mutasarrıfı Mustafa Paşa'ya mektûb. 22 Ra. Sene [1]115
54	s. 249, h: 1083	Karaman Beylerbeyisi Ömer dâme ikbâlühûya hüküm ki;	545- Karaman Beylerbeyisi Ömer Paşa'ya mektûb. Fî 22 Ra.

Sonuç

Münşeât mecmualarında resmî ve şahsî yazışma örnekleri ile birlikte tarihi, dinî, edebî metinler ve nazımlar ve başka pek çok faydalı bilgilere rastlanılmaktadır. Siyasi ve idari mektupları toplayan münşeât mecmuaları büyük ölçüde tarihi kaynak malzemesi ihtiva etmekte ve araştırmacılar için birinci elden belgeler sunmaktadır. Münşeât mecmualarında yer alan mektup örneklerinin gerçekte yazılmış ve münşi tarafından görülüp mecmuada istinsah edilmiş bir mektup olması eserin tarihi bir değere sahip olmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte münşeatta yer alan mektubun yazışma ve imla örneklerini göstermek amacıyla münşi tarafından uyarlanmış olduğu durumlar da olabilmektedir. Bu nedenle münşeât mecmualarının tarihi kaynak değerine sahip olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir.

Arşiv vesikaları münşeât mecmualarının tarihi kaynaklık değerini tespit edebilmemiz açısından son derece önemlidir. İncelediğimiz münşeât mecmuasında yer alan mektuplardan altı tanesi 6 numaralı nâme-i hümayun defterinde aynı şekilde yer almaktadır. Bazen aynı konuda hem nâme-i hümayun hem de sadrazam mektubu yazılmakta idi. Aynı ikili yapı fermanlarda da görülmektedir. Yani bazen bir valiye aynı hususta hem ferman hem de “mektûb-ı muhlisî” dediğimiz sadrazam mektubu gönderilmektedir. Bu durum sadrazam mektuplarında “ber-mûceb-i emr-i âli” “ber-muceb-i emr-i şerîf” ya da “ber-mûceb-i fermân” yazılan mektûbdur şeklinde ifade edilmektedir. Ferman şeklinde gönderilen mektupların suretleri mühimme defterlerinde, “emr-i âli” mücebince yazılan sadrazam mektupları ise münşeât mecmuasında bulunmaktadır. Münşeât Mecmusı ile 114 numaralı mühimme defterini karşılaştırdığımızda 54 hüküm-mektubun ortak olduğu tespit edilmiştir. Aralarında tek fark mühimmedeki hükümlerin padişahın dilinden yazılmış olmasıdır. Münşeât mecmuasında bulunan 621 mektubun birer suretleri Name-i Hümayun ve Mühimme defterlerinde bulunmamaktadır. Bu da eserin tarihi kaynak olarak orjinalliğini göstermektedir. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz üzere eserde yer alan bazı mektuplara gelen cevaplar ise A.MKT fonunda bulunmaktadır. Bu şekilde arşiv vesikaları ile münşeât mecmuası birbirini tamamlamakta, ve münşeât mecmuasının tarihi açıdan önemini göstermektedir.

Kaynakça

BOA, A.DVNS.MHM.d 114/1

BOA, A.DVNS.NMH.d. 6

BOA, A.MKT 6-1

BOA, A.MKT 6-12

BOA, A.MKT 6-16

BOA, A.MKT 6-24

BOA, A.MKT 6-42

BOA, A.MKT 6-7

BOA, İE. MHH 1-35

Abdurrahman Daş, “Ankara Savaşı Öncesi Timur İle Yıldırım Bayezid’in Mektuplaşmaları”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (SUTAD), Sayı: 15 (2004), s. 142-167.

Abdurrahman Daş, “Ankara Savaşı’nın Sebepleri Açısından Münşeât Mecmualarında Geçen Mektupların Tarihi Değeri”, 1402 Anakara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım - Timur) Ankara 9-12 Ekim 2012, Bildiri Kitabı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 523-542.

Abdurrahman Daş, Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi’nin Tarihçiliği Ve Münşeâtı, Kimlik Yayınları, Kayseri 2018.

Abdülkadir Özcan, “Münşeâtü’s-Selâtin”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 32 (2006), s. 20-22.

Abdülkadir Özel, *Koca Râgıb Mehmed Paşa’nın Münşe’ât ve Telhîsâtı (Değerlendirme-Metin)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

Ahmet Kırış, *Hicrî 1096 (1684-1685) Yılına Dair Bir Münşeât Mecmuası ve Değerlendirilmesi*, Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Haz. Y. İhsan Genç vd., Başbakanlık Basımevi, Ankara 2010

Bekir Kütükoğlu, “Münşeât Mecmualarının Osmanlı Diplomatiği Bakımından Ehemmiyeti”, *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri 30 Nisan – 2 Mayıs 1986, Bildiriler*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1988, s. 169—176

Bilge Kaya Yiğit, “Münşeât Mecmuaları ve XV. Yüzyıldan Bir Münşeât Örneği”, *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı, Yıl 2, Sayı 3 (2016), s. 183-196.

Ersin Kırca, *Sadrzamlardan Mektuplar 1703-1704 (Râmî Mehmed Paşa Münşeâtı)*, KDY Yayıncılık, İstanbul 2020.

Halil İbrahim Haksever, “Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1 (1998), s. 73-86.

Halil İbrahim Haksever, “Münşeâtlarda Yer Alan Tarihî Bilgiler”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Der Feridun Ahmed Bey, Münşeâtü’s-Selatin*, Takvimhane-i Amire, İstanbul 1265gisi, 2/1 (2009), s. 34 (34-31.)

Halil İbrahim Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergîsî’nin Münşeâtı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya 1995, s. 16

Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 7, 61. Kitap, cev. Vecdi Bürün, haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, Üçdal Neşriyat. (yıl yazılmamış).

Hamza Konuk, *Vanî Mehmed Efendi Münşe’at’ı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseir 2001.

Hikmet İlaydın – Adnan Sadık Erzi, “XVI. Asra Âid Bir Münşeât Mecmuası”, *Bellekten*, Cilt XXI/82 (1957), s. 221-252.

I.Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları 3 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri (Transkripsiyon / Tıpkıbasım), haz. İbrahim Küreli, Ali Kaya, Ersin Kırca vd, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014.

İ. Çetin Derdiyok, “Mesîhî’nin Münşeâtı İçerisinde Yer Alan ve Yavuz Sultan Selim’in Kendi Ağzından Mısır Fethini Anlatan Bir Mektup”, *XII. Türk Tarih Kongresi Ankara 12-16 Eylül 1994, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 1111-1119.

İ. Hakkı Aksoyak, “Gelibolu Mustafa Âli’nin Menşeü’l-İnşâ İsimli Eseri”, *TÜBAR*, Sayı: XIX (2006), s. 225-244.

İlhan Gök, *Osmanlı Arşiv Kaynaklarından 1 Numaralı Name-i Hümayun Defteri (H.1111-1174/M.1699-1761)*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2019.

İsa Şevik, *Şah Tahmasb (1524-1576) İle Osmanlı Sarayı Arasında Teati Edilen Mektupları İçeren “Münşe ‘ât-ı Atık”ın Edisyon Kritiği ve Değerlendirilmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.

İsmail Durmuş, “İnşâ,” *TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 22 (200)*, s. 334-337.

Kırım Hanlarına Nâme-İ Hümayûn (2 Numaralı Name Defteri), haz. Murat Cebecioğlu, Sinan Satar vd, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2013.

Murat Fidan, “Osmanlı Tarih Yazımında Önemli Bir Kaynak: Sultan III. Ahmed Dönemine Ait Bir Münşeât”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 13, Sayı 35 (2020), s. 547-581.

Muzaffer Doğan, *Osmanlı Devletinde İçişlerinin Yönetimi Sadaret Kethüdalığı (1730-1866)*, TİAV, Ankara 2016

Mükremin Halil Yınanç, “Bayezid I”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 2 (1997), s. 369-392.

Münşeât, Viyana National Biblotek, No: AF159

Küçük Çelebi-zade İsmâ’il Asım Efendi, *Münşeât-ı Asım (1173/1760)*, haz. Fahri Unan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.

Necati Lugal, Adnan Sadık Erzi, *Fatih Devrine Ait Münşeât Mecmuası*, İstanbul Fetih Derneği, İstanbul 1956.

Nihal Metin, *Viyana Avusturya Kütüphanesi Nr. H.O.180D’De Kayıtlı Münşeât-ı Divân-ı Hümayûn (Nâme-i Hümayûn Sûretleri) (Muharrem 1099-Cemaziyelahir 1108/Kasım 1867-Ocak 1697) (İnceleme Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

Refet Yinanç – Ömer Özkan, “Osmanlı-Safevî İlişkilerine Dair Önemli Bir Kaynak: 16. Asra Ait Bir Münşeât Mecmuası”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 60 (2011), s. 265-280.

Serhat Kuzucu-Hacer Çıtırık, “Osmanlı Tarih Yazımında Önemli Bir Kaynak: Nâme-I Hümayûn Defterleri ve 4 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defterinin Belge Özetleri, *OTAM*, Sayı 40 (2016); s. 150.

Şerife Şule Atasağun, *Konya Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi 5278 Numaralı Münşeât Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Tarih-i Raşid ve Zeyli Raşid Mehmed Efendi Çelebizade İsmail Asım Efendi, I. Cilt, haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur vd, Klasik Yayınları, İstanbul 2013